

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет гуманітарних наук
Кафедра історії

Кваліфікаційна робота

Освітній ступінь – бакалавр

На тему: «Проституція в пізньоімперському Києві»

Виконала: студентка 4-го року навчання
Спеціальності: 032 «Історія та археологія»
Освітньої програми: «Історія та археологія»
Петренко Дарина Миколаївна

Науковий керівник: Диса К. Л.,
кандидат історичних наук, доцент.

Рецензент: Шандра В. С.,
доктор історичних наук, професор.

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою «_____»

Секретар ЕК _____
«_____» _____ 2021 р.
Київ-2021

Декларація
академічної доброчесності

Студентки НаУКМА

Я, Петренко Дарина Миколаївна,

студентка 4 року навчання факультету гуманітарних наук, спеціальності: 032
«Історія та археологія»

адреса електронної пошти: d.petrenko604@gmail.com

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Проституція в пізньоімперському Києві» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, передбачених пунктами 3.1.1 -3.1.6 Положення про академічну доброчесність здобувачів НаУКМА від 07.03.2018 року, зі змістом якого ознайомлений /ознайомлена;
- підтверджую, що надана мною електронна версія роботи є остаточною і готовою до перевірки;
- згоден/згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності, у будь-який спосіб, у тому числі порівняння змісту роботи та формування звіту подібності за допомогою електронної системи Unicheck.
- даю згоду на архівування моєї роботи в репозитаріях та базах даних університету для порівняння цієї та майбутніх робіт.

24.05.2021

Дата

Підпис

Петренко Дарина Миколаївна

П.І.Б.студента

Анотація

Петренко Д. М. «Проституція в пізньоімперському Києві»

Кваліфікаційна робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра за напрямом 6.020302 – Історія. – Національний університет «Києво-Могилянська академія». – Київ, 2021.

Кваліфікаційна робота є мікро-дослідженням проституції в Російській імперії на прикладі міста Києва. Метою роботи є спроба встановити завдяки яким механізмам проституція в період її регламентації, що була орієнтована на зменшення даного явища, продовжувала існувати аж до зміни державного устрою.

Для висвітлення теми було використано неопубліковані архівні матеріали Державного архіву Київської області, а також контекстуальну літературу та історіографію присвячену темі проституції. У роботі викладено законодавство щодо регламентації проституції в Російській імперії та представлено класифікацію проституції. Розглянуто місцеві назви та типи елементів проституції з їхньою локалізацією у Києві. У дослідженні частково окреслено внутрішній простір та побут легальних та нелегальних публічних будинків. Зазначено статус та функції осіб, що працювали в публічних будинках. Також проаналізовано локалізацію проституції. Зокрема, у праці окреслено відносини представників проституції з пересічними містянами, адміністрацією та потенційними клієнтами.

У такий спосіб було з'ясовано особливості зовнішньої та внутрішньої організації київської проституції, які давали можливість безпечно та безкарно функціонувати їй у місті. Дослідження даної теми дає змогу побачити не тільки повсякдення міста з відомою нам сторони, а і проливає світло на життя груп, які довгий час було маргіналізовано. Таким чином, дана робота демонструє сторону повсякдення Києва у період урбанізації та індустріалізації

Російської імперії та значно розширює уявлення та знання про тодішні приватні та публічні взаємини.

Зміст

Вступ	2
1. Проституція у містах Російської імперії.....	7
1.1. Правила організації проституції.....	7
1.2. Типи публічних будинків та повій	11
2. Локалізація проституції у Києві.....	23
2.1. Легальна проституція.....	23
2.2. Нелегальна проституція.....	33
3. Поширені правопорушення та злочини	44
3.1. Неповнолітні повії та сутенерство	44
3.2. Порушення громадського спокою.....	47
Висновки.....	57
Список використаних джерел та літератури.....	60
Додатки.....	66

Вступ

В Російській імперії сучасники нарікали, що проституцію важко викорінити з життя населення. Від середини XIX до початку XX ст. в інтелектуальному колі велися гострі дискусії на цю тему. Прихильники імперської політики вважали проституцію породженням західних «традицій», які проникали в російський соціум. Натомість соціалісти вбачали причиною поширення проституції імперіалізм та капіталістичні стосунки. Також, в медичному дискурсі існувало популярне твердження про психологічну та фізичну схильність жінок до продажу власного тіла.

Починаючи з другої половини XX ст., у рамках соціальної історії дедалі активніше досліджували представників маргінальних груп. Виходячи з двох вище зазначених позицій, історики здебільшого зосереджували увагу на правовому врегулюванню проституції у європейських країнах, зокрема і в Російській імперії. Також наводили свідчення статистичних даних та виокремлювали соціальні причини проституції. Повії, серед інших, стали предметом досліджень багатьох істориків: Р. Еванса, Ш. Белл, Л. Енгельштейн та інших. Водночас, у Росії і в Україні історія проституції привернула до себе увагу дослідників лише після розпаду Радянського Союзу. У праці Н. Лебіної та Н. Шарковського на прикладі Санкт-Петербурга висвітлені деталі повсякденного життя повій, сутенерів та власників публічних будинків. Щодо вітчизняних істориків, то вони сфокусували власні дослідження на проституції в окремих регіонах, як-от Чернігівській, Катеринославській, Херсонській губерніях чи окремих містах. Головним чином, праці повторюють стратегію попередників і фокусують увагу на регламентації проституції та повсякденні групи населення і мають радше описовий характер. У такий спосіб описане зумовлює **актуальність** цього дослідження, яке доповнює раніше необроблений матеріал стосовно проституції у Києві як імперського міста. А також вперше намагається виявити причини поширеної проституції зважаючи

не тільки на соціальні та правові аспекти в Російській імперії, а беручи до уваги Київські реалії того часу та способи адаптації проституції до них.

Метою кваліфікаційної роботи є встановити, чому проституція в період її регламентації, що була орієнтована на зменшення даного явища, тривалий час продовжувала існувати. Ми не маємо за мету акцентувати увагу на перевагах чи недоліках загальноімперської політики щодо регламентації проституції, оскільки оцінки є варіативними і це питання окремого дослідження. Натомість нашим завданням є розглянути організацію проституції у всіх її формах на прикладі модерного Києва, міста, яке у XIX ст. називали «третьою столицею імперії»¹. Для цього ми потребуємо поступово зменшувати фокус з досліджуваного явища і розглянути, як організація проституції функціонувала на практиці. Це дасть можливість відповісти на питання: у який спосіб та за допомогою яких механізмів проституція могла існувати в імперському місті і наскільки ці засоби були комплексними?

З поставленої мети випливають наступні **завдання**:

1. Визначити форми організації проституції у містах Російської імперії;
2. Проаналізувати специфіку розміщення легальних та нелегальних публічних будинків, а також місця праці окремих повій у просторі Києва;
3. Розглянути причини та способи розв'язання конфліктних ситуацій між мешканцями міста та організаторами проституції.

Об'єктом кваліфікаційної роботи є проституція у Російській імперії в період регламентації.

Предметом кваліфікаційної роботи є особливості функціонування публічних будинків і повій у просторі імперського міста на прикладі Києва.

¹ Макаров А. Хрещатик. Культурологічний путівник. Київ, 1997. С. 74

В основі **методологічної бази** дослідження—загальнонаукові принципи аналізу та синтезу, метод критичного аналізу джерел, порівняльний аналіз, історико-типологічний метод, картографічний метод.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період від 1860-тих рр. до 1917 р. Вибір нижньої хронологічної межі зумовлений такими чинниками як приріст населення через притік населення завдяки індустріалізації та урбанізації, що сприяло зростанню проституції та методам боротьби з нею. Верхня межа – це зміна державного ладу та заборона проституції.

Історіографію дослідження становить значний пласт контекстуальної літератури, а саме праці М. Рибаківа, О. Левчука, В. Молчанова, І. Гирича, А. Макарова, М. Хамма, котрі присвячені історії Києва на зламі XIX-XX ст.² Також для нашого дослідження були залучені роботи на тему права, культури та соціальної історії в Європейських та Загальноімперських реаліях, які розглядали Р. Мюшамбле, Л. Ламарсе, Ш. Белл, Н. Зюбан, І. Кон³.

Зокрема, праця Л. Енгельштейн є першим комплексним дослідженням, яке зачіпає аспекти права в поєднанні з сексуальною культурою Російської імперії. Авторка ілюструє, як російські патріархальні традиції накладалися на законодавство у час, коли західноєвропейська культура почала проникати в

² Рибаків М. Невідомі та маловідомі сторінки Історії Києва. Київ: «Кий», 1997. 374 с.; Левчук О. Дозвілля у повсякденному житті киян початку XX ст. (за матеріалами місцевих газет). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, 2017, № 48. С. 237-241.; Молчанов В. Життєвий рівень населення м. Києва у другій половині XIX ст. Проблеми історії України XIX–початку XX ст. Київ, 2015. № 24. С. 56-80.; Макаров А. Малая энциклопедия киевской старины. Київ: Довіра, 2005. 564 с. 558.; Hamm M. *Kiev. A Portrait. 1800-1917*. Princeton: Princeton University Press, 1993. 304 p.

³ Мюшамбле Р. Оргазм і Захід. Київ: Темпора, 2011. 442 с.; Зюбан Н. Государственная регламентация занятий проституцией в Российской империи: середина XIX столетия 1917 г. *Ученые записки. Электронный научный журнал Курского государственного университета*. № 2, 2008. С. 1-4.; Bell S. Reading, writing, and rewriting the prostitute body. Indiana University Press, 1994. 229 p.; Lamarce M. Gender and the legal order in Imperial Russia. *Crime, History and Societies*. 1999. № 3. С. 326-343.;

Зюбан Н. Российские дома терпимости: середина XIX столетия 1917 г. *Ученые записки. Электронный научный журнал Курского государственного университета*. № 3 (19), 2011. С. 1-6.

соціум Російської імперії⁴. Важливим для нашої роботи є багатотомне дослідження Б. Миронова, адже автор різносторонньо демонструє становище різних верств населення в імперії, а також наводить статистичні дані, зокрема й щодо злочинності⁵. Для порівняння проституції у Києві з іншими містами було використано дослідження С. Малишевої, І. Баркова, Н. Лебіної та Н. Шарковського⁶. Таким чином, вище згадані праці дозволяють розглянути явище проституції не ізольовавши його від реалій свого часу.

Джерельна база базується на неопублікованих архівних матеріалах Київського губернського правління (фонд 1) та канцелярії Київського цивільного губернатора (фонд 2), що зберігаються в Державному архіві Київської області. Переважно це рапорти облав, окремі клопотання жителів міста, розпорядження місцевої адміністрації, матеріали розшукувальної поліції та щорічні медичні звіти. Також для роботи було залучено праці сучасників в юридичній, етнографічній та медичній сферах, які не позбавлені оціночних суджень, проте дають змогу побачити ставлення до проституції серед російської інтелігенції⁷. Наприклад, у праці російського юриста А. Елістратова, лейтмотивом всього тексту постають повії як жертви обставин⁸.

⁴ Энгельштейн Л. Ключи счастья: секс и поиски путей обновления России на рубеже XIX-XX веков. Москва: ТЕРРА, 1996. 572 с.

⁵ Миронов Б. Социальная история России периода империи (VXIII-XX в.). СанктПетербург: «Дмитрий Буланин», 2000. Т. 2. 568 с.

⁶ Лебина Н., Шарковский М. Проституция в Петербурге: 40-е гг. XIX в. - 40-е гг. XX в. Москва: Прогресс-Академия, 1994. 62 с.; Барков І. В. Інститут проституції в містах південної України в 1843 – 1914 рр.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2018. 216 с.; Малышева С. Професионалки, «арфистки», «любительницы»: проститутки в российском провинциальном городе второй половины XIX начала XX вв. *Клио*. № 3 (63), 2012. С. 1-28.

⁷ Покровская М. Врачебно-полицейский надзор за проституцией способствует вырождению народа. // Пушкарева Н. Л., Бессмертных Л. В. «А се грехи злые, смертные...». Москва: Научно-издательский центр «Ладомир», 2004. С. 688-723; Бабилов К. И. Проституция в России // Пушкарева Н. Л., Бессмертных Л. В. «А се грехи злые, смертные...». Москва: Ладомир, 2004. С. 507-542.

⁸ Елистратов А. О прикреплении женщины к проституции. Казань: Типография Имперского Университета, 1903. 399 с.

Схожі тенденції простежуються і в етнографічних розвідках С. Шашкова, котрий не приховує жалю до «павших» жінок⁹.

Між іншим, деякі з праць мають важливі статистичні данні. Приміром, лікар М. Кузнецов подає статистику хворих на сифіліс у великих містах Російської імперії¹⁰. Також реалії доби було підкреслено з газетних статей та путівників Києвом, авторами яких були Бублик та Захарченко. Згадані путівники дають змогу оглянути цінову політику у місті на проживання та розважальні місця¹¹. Окрім цього, робота містить огляд окремих нормативно-правових актів, щодо регламентації проституції: «Положение Комитета Министров. – О учреждении в С. Петербурге особой женской больницы и врачебно-полицейского Комитета», «Правила для содержательниц домов терпимости», «Инструкции врачам для особых поручений»¹².

Структура дипломної роботи обумовлена метою і поставленим завданням. Вона складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури та додатків.

⁹ Шашков С. История русской женщины. С.-Петербург: Типография А. С. Суворина., 1879. 352 с.

¹⁰ Кузнецов М. Проституция и сифилис в России. СПб: Типография В. С. Балашева, 1871. 347 с.

¹¹ Захарченко М. Киев теперь и прежде. Киев: Паровое лито-типографское заведение С. В. Кульженко, 1888. IV, 290, XVI с.; Бублик В. Путеводитель по Киеву и его окрестностям с адресным отделом, планом и фототипическими видами Киева. Киев: Фото-лито-типография С.В. Кульженко, 1890. 440 с.

¹² Положение Комитета Министров. – О учреждении в С. Петербурге особой женской больницы и врачебно-полицейского Комитета (8 октября 1843). // Полное собрание законов Российской империи. Собрание (1825 – 1881). – Санкт-Петербург, 1830 – 1885. – Т. 18 (1843 г.) – Ч. 1 (законы № 16404 – 17471). – № 17213.; Правила для содержательниц домов терпимости // «А се грехи злые, смертные...». Москва, 2004. С. 641-650.; Инструкции врачам для особых поручений. // «А се грехи злые, смертные...». Москва, 2004. С. 650-657.

1. Проституція у містах Російської імперії

Перш за все, варто окреслити ставлення (що відображається на законодавчому рівні) держави до проституції та відведене місце для неї в суспільстві. Надалі це дасть змогу проаналізувати наскільки очікування влади відрізнялися від практик у місті. Наступним кроком є виокремлення публічних будинків та повій за типами, що в подальшому аналізі буде потрібним для того, аби встановити на яких вулицях, які саме заклади та повії знаходилися.

1.1. Правила організації проституції

До середини XIX ст. в Російській імперії проституція була забороненою. Правителі всіляко намагалися позбавити державу «непристойностей» (перелюбу, співмешкання, зокрема і проституції), що було зумовлено морально-етичним нормами, які закладалися в законодавство імперії¹³. Так, за правління Петра I, Павла I та Олександра I повій відсилали на примусові роботи¹⁴. Проте з 1843 р. політика влади починає змінюватися. Нормативним актом від 8 жовтня 1843 р. влада визнавала проституцію «злом, що неможливо викорінити», тому на думку міністра внутрішніх справ Лева Перовського, проституція (яка визначалася «терпимою») потребувала урегулювання для зменшення моральних та фізичних збитків громадян від неї¹⁵. За зразок було взято французьку систему регламентації¹⁶. Варто зауважити, що дане положення було експериментальним і стверджувалося лише на 2-3 роки в Санкт-Петербурзі¹⁷. Однак дослідники погоджуються, що з цього моменту

¹³ Lamarce M. Gender and the legal order in Imperial Russia. *Crime, History and Societies*. 1999. № 3. С. 335-336.

¹⁴ Сабинин А. Х. Проституция. Глава VIII // Пушкарева Н. Л., Бессмертных Л. В. «А се грехи злые, смертные...». Москва, 2004. С. 686-687.

¹⁵ Положение Комитета Министров. – О учреждении в С. Петербурге особой женской больницы и врачебно-полицейского Комитета (8 октября 1843). // Полное собрание законов Российской империи. Собрание (1825 – 1881). – Санкт-Петербург, 1830 – 1885. – Т. 18 (1843 г.) – Ч. 1 (законы № 16404 – 17471). – № 17213.

¹⁶ Штрэншис М. Всемирная история всемирной проституции. Ростов-на-Дону, 2005. С. 167–169.

¹⁷ Покровская М. И. Врачебно-полицейский надзор за проституцией способствует вырождению народа. // Пушкарева Н. Л., Бессмертных Л. В. «А се грехи злые,

починається офіційна регламентація проституції, оскільки до кінця існування імперії продовжували видавати положення щодо урегулювання проституції не тільки в столиці, а і для всіх міст держави¹⁸. Таким чином, починаючи з 1851 р. у всіх губернських містах мали бути списки повій¹⁹, що свідчить про масштабність даного заняття та заходів щодо його урегулювання.

На думку дослідниці Лори Енгельштейн, зміна політики від заборони до регламентації була зумовлена новими тенденціями з заходу, які почала запозичати російське наукове коло та, власне, сама держава²⁰. У XIX ст. у медичному дискурсі вікторіанської Британії для чоловіків визнався прийнятним подвійний стандарт, котрий дозволяв одруженим чоловікам відвідувати повій, оскільки вважалося, що жінка в шлюбі є фригідною²¹. У цей же час, переважно медики та криміналісти робили висновки, що проституція є закономірним явищем, оскільки завжди знаходилися жінки, які нібито були генетично схильними до проституції²². Також, повії таврувалися як винуватиці поширення венеричних захворювань, зокрема і сифілісу (у той час інфекцію зараховували до венеричних захворювань), котрий стрімко поширювався серед населення²³. Наголошувалося, що сифіліс не поширюється в публічних будинках, де за повіями йде нагляд від власниці закладу та

смертны...». Москва, 2004. С. 689-690.

¹⁸Зюбан М. Государственная Регламентация занятий проституцией в Российской империи: середина XIX столетия -1917 г. *Ученые записки. Электронный научный журнал Курского государственного университета*. 2008. № 2 (6). С. 3 ;

Глинський І. Девиантность и социальный контроль в России (XIX-XX вв.). Санкт-Петербург, 2000. – С.;

Энгельштейн Л. Ключи счастья: секс и поиски путей обновления России на рубеже XIX-XX веков. Москва, 1996. С.176.

¹⁹ Малышева С. Професионалки, «арфистки», «любительницы»: проститутки в российском провинциальном городе второй половины XIX – начала XX вв. *Клио*. 2012. № 3 (63). С. 3

²⁰ Энгельштейн Л. Ключи счастья: секс и поиски путей обновления России на рубеже XIX-XX веков. Москва, 1996. С. 137

²¹ Мюшамбле Р. Оргазм і Захід. Київ, 2011. С. 220.

²² Bell S. Reading, writing, and rewriting the prostitute body. 1994. P. 45 – 47;

Ломброзо Ч. Женщина преступница и проститутка. Чебоксары, 1994. – С. 60.

²³ Мюшамбле Р. Оргазм і Захід. Київ, 2011. С. 115.

спеціальних інспекторів²⁴. Отже, схильність до проституції деяких жінок представлялася як вроджена вада, якої неможливо позбутися, проте яку потрібно контролювати задля блага населення. Звісно в Російській імперії існували й альтернативні думки з приводу існування проституції та заходи боротьби з нею саме як зла породженого соціальною та гендерною нерівністю²⁵. Проте офіційна імперська риторика була протилежної думки, оскільки вона вдало вписувалася в традиційне російське патріархальне суспільство, коли жінка в законодавстві поставала як об'єкт²⁶.

Наслідуючи приклад Санкт-Петербурга, у містах, де була поширена проституція рекомендувалося створювати лікарняно-поліцейський нагляд, котрий мав регулювати проституцію²⁷. В обов'язки лікаря входило слідкувати за санітарним станом публічних будинків та станом здоров'я повій за допомогою обліку останніх у спеціальних відомствах²⁸. За правилами, у жінок, що працювали у публічних будинках забирали паспорт, натомість видавали «жовтий білет», у якому два рази на тиждень мав зазначатися стан здоров'я повії (Додаток 1). У разі венеричного захворювання жінка повинна була пройти безкоштовне лікування у місцевій лікарні або спеціально призначеній лікарні для повій²⁹. Повіям-одиначкам видавали «бланк», що дозволяв займатися проституцією, жінка також мала проходити огляд у лікаря. Між іншим, сама назва бланку – «жовтий білет» була не випадковою. В середньовічній Європі повії використовували яскраве вбрання для зваблювання потенційних клієнтів. Наприклад, повії у Відні носили жовтий шарф, у Франкфурті жінки вдягали жовті капелюхи, а у Фаенці жовту вуаль³⁰.

²⁴ Bell S. Reading, writing, and rewriting the prostitute body. 1994. P. 45 – 47.

²⁵ Елистратов А. О прикреплении женщины к проституции. Казань, 1903.

²⁶ Lamarce M. Gender and the legal order in Imperial Russia. *Crime, History and Societies*. 1999. № 3. С. 335 – 342.

²⁷ Покровская М. И. Врачебно-полицейский надзор за проституцией способствует вырождению народа. // Пушкарева Н. Л., Бессмертных Л. В. «А се грехи злые, смертные...». Москва, 2004. С. 695.

²⁸ Кузнецов М. Проституция и сифилис в России. С.-Петербург, 1871. С. 1 – 4 (в додатках).

²⁹ Там само. С. 1 -4.

³⁰ Блох И. История проституции. С. 181.

Крім того, імператор Павло I вимагав, аби публічні жінки носили сукні саме жовтого кольору³¹, даний випадок засвідчує певну тяглість в уявленнях про повію. Хоч бланк був звичайного тьмяного кольору (Додаток 2), яким і має бути папір, що з часом вицвітає та стає жовтуватим, але офіційне вживання «жовтого» до означення документу дає зрозуміти, що влада намагалася акцентувати увагу на ганебній діяльності повій. Наглядачі/агенти, мали розшукувати, реєструвати повій, проводити інспекції в публічних будинках та затверджувати їхнє розміщення³². На думку влади такі заходи мали сприяти припиненню поширення сифілісу. Варто зазначити, що нагляд за проституцією міг різнитися в окремих регіонах, оскільки вся відповідальність за організацію нагляду покладалася на місцеву адміністрацію, яка мала орієнтуватися на ситуацію в місті. Таким чином, у містах міг існувати контроль за проституцією без лікарняно-поліцейської інстанції та спеціальних закладів лікування. Контроль міг здійснюватися окремо лікарями та поліцейськими міста, нерідко саме містяни своїми скаргами до міських дум, поліцмейстерів чи губернаторів сприяли нагляду та урегулюванню конфліктів, пов'язаних з проституцією. В останньому підрозділі буде проілюстровано саме такі приклади, коли жителі Києва відігравали значну роль у розміщенні публічних будинків на вулицях міста.

Правилами для повій одиначок та публічних будинків затверджувалася заборона на розміщення закладів на центральних вулицях, а повіям заборонялося працювати³³. Також заклади мали розміщувати на відстані 150 сажнів (≈ 320 м) від навчальних закладів, сакральних споруд, громадських

³¹ Зюбан М. Российские дома терпимости: середина XIX столетия - 1917 г. // Ученые записки. *Электронный научный журнал Курского государственного университета*. 2011. – № 3-2 (19). С. 168.

³² Энгельштейн Л. Ключи счастья: секс и поиски путей обновления России на рубеже XIX-XX веков. – Москва, 1996. – С. 95.

³³ Зюбан М. Российские дома терпимости: середины XIX столетия – 1917 Г. // Ученые записки. *Электронный научный журнал Курского государственного университета*. 2011. № 3-2 (19). С. 3.

закладів та установ³⁴. Загалом, вище згадані запобіжні заходи були необхідними для того, аби приховати «ганебний промисел» та не заважати городянам³⁵. Вони мали як практичний, так і моральний характер.

Таким чином, регламентація проституції в Російській імперії була вимушеним компромісом влади з цим явищем. Як бачимо, упорядкування організації проституції на законодавчому рівні відповідає визначенню «терпима», оскільки правила для громадян, що були причетні до заняття пов'язаних з проституцією, були не надто вигідними. Проституція повинна була бути прихованою від жителів міста, а це означало не рекламувати свої послуги, що змушувало організаторів публічних будинків та повій обходити закони.

1.2 Типи публічних будинків та повій

Вивчаючи сфери проституції в Російській імперії, дослідники з цього питання зазначають, що в містах існували різні види проституції залежно від того, ким були повії та власники публічних будинків. Зокрема відрізнявся і внутрішній спосіб організації закладів.

До легальної проституції відносяться публічні будинки, які в законодавстві фігурували як «будинки терпимості»³⁶. Така назва, здебільшого, вживалася для закладів, мешканці яких знаходилися під місцевим медичним наглядом та мали дозвіл на заняття проституцією. Крім того, що станом здоров'я повій мали опікуватися лікарі та власниця (чоловікам заборонялося утримувати такі будинки) закладу, остання для того аби відкрити бордель не повинна була притягатися до адміністративних та кримінальних порушень, а її вік (законом від 1861 р.) мав становити 30-60 років³⁷. Очевидно, що означена

³⁴ Там само. – С. 3.

³⁵ Лебина Н., Шарковский М. Проституция в Петербурге: 40-е гг. XIX в. - 40-е гг. XX в. Москва, 1994. С. 14.

³⁶ Лебина Н., Шарковский М. Проституция в Петербурге: 40-е гг. XIX в. - 40-е гг. XX в. Москва, 1994. С. 13.

³⁷ Там само. С. 13.

«благонадійність» була обов'язковою для того, аби власниця тримала публічний будинок за правилами, що в своїй суті були регуляторами мирного співіснування городян з обивателями публічних будинків.

Спочатку проституцією могли займатися дівчата з 16 років³⁸, а з 1901 р. з 21³⁹. Станом на 1871 р. лікар Михайло Кузнецов наводить статистику, що вік повії переважно становив 16-25 р. (57,29 %)⁴⁰, а це означало, що вік потенційної повії в ХХ ст. в борделі міг варіюватися від 21 до 25 років з огляду на її молодість та презентабельність для клієнтів. Таким чином, вік власниці не мав збігатися з віком повії, що означало покровительство старшої жінки над молодшими. Старшинство власниці означало своєрідну підміну традиційної ієрархії в сім'ї, коли молодшими жінками опікувалися старші жінки в родині та контролювали їхнє сексуальне життя⁴¹.

Власниками публічних закладів не могли бути чоловіки, адже вони одразу вважався сутенером – особою, що схиляла жінок до розпусти⁴². Справа в тому, що у той час в імперії серед інтелектуального кола поширюється образ повії, як жертви обставин. На цьому наголошували соціалісти, які гостро критикували владу за відсутність соціальних реформ в Російській імперії⁴³. Також, цей образ циркулював і в літературі. Одним із розповсюджених

³⁸ Там само. С. 3.

³⁹ Зюбан М. Российские дома терпимости: середины XIX столетия – 1917 Г. // Ученые записки. *Электронный научный журнал Курского государственного университета*. 2011. № 3-2 (19). С.3.

⁴⁰ Кузнецов М. Проституция и сифилис в России. С.-Петербург, 1871. С. 1 – 4 (в додатках). С. 243.

⁴¹ Зюбан М. Российские дома терпимости: середины XIX столетия – 1917 Г. // Ученые записки. *Электронный научный журнал Курского государственного университета*. 2011. № 3-2 (19). С.3.

⁴² Белова. А. Четыре возраста женщины: повседневная жизнь русской провинциальной дворянки XVIII-середины XIX в. *Вестник культурологии*. 2010, № 4. С. 140.

⁴³ Энгельштейн Л. Ключи счастья: секс и поиски путей обновления России на рубеже XIX-XX веков. – Москва, 1996. – С. 311-315.

⁴⁴ Шашков С. Исторические судьбы женщин, детоубийство и проституция. С.-Петербург, 1872; Бабилов К. И. Проституция в России // Пушкарёва Н. Л., Бессмертных Л. В. «А се грехи злые, смертные...». Москва, 2004; Елистратов А. О прикреплении женщины к проституции. – Казань, 1903.

сюжетів була зрада або обман молодії дівчини чоловіком, який зрештою схилив її до проституції⁴⁴. Варто зазначити, що урбанізація та еміграція до міст імперії призводила і до негативних явищ, як злочинів на підґрунті бідності, що в свою чергу означало збільшення маргінальних елементів (Додаток 3), основним сегментом яких були чоловіки⁴⁵. Переносячи ці уявлення на організацію публічного будинку влада намагалася, наскільки це можливо, уберегти «людей легкомысленных и неопытных, которые без сего случая и обольщения и разврата, может быть, сохранили бы чистоту нравов»⁴⁶.

Внутрішній простір в таких закладах мав організовуватися таким чином, щоб у кожної повії було своє ліжко та кімната. Якщо власниця не могла забезпечити повій окремою кімнатою, то ліжка мали бути відгороджені ширмами⁴⁷. При таких закладах працювали покоївки, кухарі, музики та «вишибали»/«службовці»/«лакеї»⁴⁸. Останні повністю підпорядковувалися власниці закладу і виконували будь-які її доручення, навіть якщо накази порушували закон⁴⁹. Окрім послуг повій у закладі пропонували алкогольні напої, переважно горілку, оскільки вона була найдешевшою⁵⁰. Тут могли знаходитися і так звані «коти», які також могли виконувати роль «вишибал», проте основним їхнім заняттям був пошук жінок у публічні будинки⁵¹. Вартість послуг повії у публічних будинках Києва становила 3-5 рублів⁵². Приміром, у 1897 р. на суму 5 рублів можна було купити осіннє пальто⁵³.

⁴⁴ Симонова С. Образ блудницы в феминистической беллетристике начала XX в. *Новый филологический вестник*. 2016. №2 (37). С. 86-88.

⁴⁵ Миронов Б. Н. Социальная история России периода империи (VXIII-XX в.) – Санкт-Петербург, 2000. Т. 2. С. 90.

⁴⁶ Энгельштейн Л. Ключи счастья: секс и поиски путей обновления России на рубеже XIX-XX веков. – Москва, 1996. – С. 97.

⁴⁷ Правила для содержательниц домов терпимости // «А се грехи злые, смертные...». Москва, 2004. С. 643.

⁴⁸ ДАКО. Ф. 2. Оп. 40. Арк. 129, 82.

⁴⁹ Там само. Арк. 82.

⁵⁰ Там само. Арк. 95.

⁵¹ Там само. Арк. 82-83.

⁵² Там само. Арк. 111, 113, 115.

⁵³ Молчанов, В. Життєвий рівень населення м. Києва у другій половині XIX ст. *Проблеми історії України XIX–початку XX ст.* Київ, 2015. № 24. С. 65.

Публічні будинки, що виїжджали на ярмарки, називали «кав'ярнями»⁵⁴. Хоч за законом власники не мали сплачувати податок за утримання та прибуток з публічних будинків, проте «кав'ярні» мали сплачувати близько 200 рублів за «право промысла»⁵⁵. Як відомо, ярмарок – це публічне місце, а в місцях великого скупчення «будинкам терпимості» заборонялося розташовуватися⁵⁶. Цікавим видається легальне існування «кав'ярень», статус яких хоч і не був визначений в законодавстві, але за своєю формою вони підпорядковувалися правилам для публічних будинків⁵⁷. Такий дозвіл обходу правил можна пояснити тим, що традиційно на ярмарках знаходилися «скоморохи» - люди, які займалися розважанням публіки: музики, акробати, фокусники, маги тощо⁵⁸. Здебільшого вони були немісцевими. Публічні ж будинки в суспільстві нерідко називали «увеселительными заведениями»⁵⁹. Таким чином, проституцію на ярмарках зараховували (хоч і не прямо) як щось звичайне, закономірне для суспільних гулянь, на відміну від повсякдення.

Жінки могли проживати та працювати і не в публічних будинках. Їх називали «бланковими» або «повіями-одиначками», які за правилами мали проходити медогляд у лікаря⁶⁰. Зазвичай таким повіям було більше 25-ти років і тому їхні послуги коштували менше, ніж у публічних будинках⁶¹. Займалися проституцією вони на квартирах, у готелях чи своєму власному житлі, що було рідкістю⁶². Здебільшого, «піднаглядними» повіями ставали примусово після

⁵⁴ Зюбан М. Российские дома терпимости: середины XIX столетия – 1917 Г. // Ученые записки. *Электронный научный журнал Курского государственного университета*. 2011. № 3-2 (19). С. 2

⁵⁵ Там само. С. 2.

⁵⁶ Там само. С. 3.

⁵⁷ Там само.

⁵⁸ Ованесян Л. Ярмарочные традиции дореволюционной России. 2019. С. 61-62.

⁵⁹ ДАКО Ф. 1 оп. 169 Спр. 844. Арк. 5.

⁶⁰ Лебина Н., Шарковский М. Проституция в Петербурге: 40-е гг. XIX в. - 40-е гг. XX в. Москва, 1994. С. 2, 22.

⁶¹ Лебина Н., Шарковский М. Проституция в Петербурге: 40-е гг. XIX в. - 40-е гг. XX в. Москва, 1994. С. 101.

⁶² Там само. С. 35.

облава на місцях, де жінки шукали потенційних клієнтів чи безпосередньо займалися проституцією⁶³.

Місця, в яких утримували «непідконтрольних» називали «таємними притонами»⁶⁴. На один такий «заклад» власників могло бути декілька: одружена пара чи співмешканці⁶⁵. Розпорядок життя для повій в них був більш вільний, оскільки клієнтів вони могли шукати самостійно і не перебувати під наглядом власників та лікарів⁶⁶. Такі стосунки були більш схожі на партнерські між повією і утримувачем притону, проте повія теж могла бути в залежності від сутенера, яким нерідко виявлявся власник закладу чи наближена до нього особа⁶⁷. Згаданими притонами могли бути квартири, цілі будинки, готелі/номери чи будь-які інші громадські та приватні місця, де постійно знаходилися повії з клієнтами⁶⁸. Ще однією рисою таких закладів було те, що у разі викриття такого закладу, їхні власники через певний могли знову влаштувати притон, проте вже на іншій вулиці чи місті⁶⁹.

«Хипесними квартирами» називали нелегальні притони, де відвідувачів обкрадали. Такі притони могли бути як фіалковими закладами, так і квартирами⁷⁰. Повії, які брали участь у пограбуванні називали «хипесницями»⁷¹. Вони могли власноруч забирати цінні речі у відвідувачів або відволікати увагу поки сутенер/власник притону обкрадає чоловіка⁷². Щоб здійснити непомітну крадіжку організатори мусили облаштувати кімнату

⁶³ Там само. С. 99.

⁶⁴ Зюбан М. Российские дома терпимости: середины XIX столетия – 1917 Г. // Ученые записки. *Электронный научный журнал Курского государственного университета*. 2011. № 3-2 (19). С. 2.

⁶⁵ ДАКО. Ф. 2. Оп. 40. Спр. 61. Арк. 24, 26, 52.

⁶⁶ Там само. Арк. 42.

⁶⁷ ДАКО. Ф. 2. Оп. 68. Спр. 100. Арк. 5.

⁶⁸ ДАКО. Ф. 2 Оп. 40. Спр. 61. Арк. 1 – 66, 109.

⁶⁹ ДАКО. Ф. 2. Оп. 68. Спр. 100. Арк. 1, 12; ДАКО. Ф. 2. Оп. 53. Спр. 111. Арк. 1, 2; ДАКО. Ф. 2. Оп. 40. Спр. 61. Арк. 13.

⁷⁰ ДАКО. Ф. 2. Оп. 40. Спр. 61. Арк. 88.

⁷¹ ДАКО. Ф. 2. Оп. 40. Спр. 61. Арк. 97.

⁷² Там само. Арк. 24, 97.

належним чином. Наприклад, у Києві на Круглоуніверситетській співмешканці тримали хипесну квартиру. Повія Анна Оксьонова шукала клієнтів на вулицях міста, а потім пропонувала навідатися на квартиру, де під ліжком ховався сутенер Михайло Речніков⁷³.

У 1861 р. притонам було надано напівлегальний статус, тобто власникам дозволялося тримати притон, який знаходився в готелі чи окремих квартирах, але згадані місця повинні були відводитися лише для проституції, яка не мала межувати з життям городян⁷⁴. Також повії мали бути на обліку у лікарів. Згадані заклади називали «будинками побачень», що також було запозиченням з Франції⁷⁵. Проте станом на 1881 р. у Києві не було зареєстровано жодного такого закладу⁷⁶.

Такі форми проституції були найбільш поширені по всій імперії, але існували й місцеві відмінності в назвах та способах організації. Зокрема згадані назви свідомо плутали чи накладали одне на одне.

В Києві наприкінці XIX – початку XX ст. найбільш поширеними були таємні притони. На думку місцевої адміністрації, проституцію було важко регламентувати, оскільки в місті так і не було створено лікарняно-поліцейську інстанцію через брак коштів⁷⁷. Очевидно, що нагляд за станом здоров'я повій здійснювався окремо лікарями, які і мали списки повій. Загалом, розвиток таємної проституції у Києві було зумовлено низкою факторів.

У Києві «публічних жінок» лікували у Кирилівській лікарні, що мала погану репутацію⁷⁸. По-перше, як зазначалося на сторінках газети «Києвлянин», дорога до лікарні була такою ж поганою, як і умови перебування

⁷³ Там само. Арк. С. 24.

⁷⁴ Зюбан М. Российские дома терпимости: середины XIX столетия – 1917 Г. // Ученые записки. *Электронный научный журнал Курского государственного университета*. 2011. № 3-2 (19). С. 2.

⁷⁵ Мюшамбле Р. Оргазм і Захід. Київ, 2011. С. 107.

⁷⁶ ДАКО. Ф. 1. Оп. 324. Спр. 40. Арк. 50.

⁷⁷ ДАКО. Ф. 2 Оп. 40. Спр. 61. Арк. 91

⁷⁸ Макаров А. Малая энциклопедия киевской старины. Киев, 2005. С. 197.

там. По-друге, лікування дороге коштувало, хоч шпиталь позиціонував себе як заклад для бідних⁷⁹. По-третє, там же лікували душевно хворих і в загальних враженнях містян, Кирилівська лікарня поставала простором, де знаходилися люди в скрутному становищі⁸⁰. Разом з тим, на шпитальних ліжках, де лікувалися повії, вивішувалися таблиці з їхньою професією, тим самим акцентуючи на їхній діяльності⁸¹. Крім того, лікування для повій було також платним, що суперечило положенню від 1843 р.⁸². Так, зі справи 1884 р. ми можемо дізнатися, що з лікарні втекла повія Марія Кулікова⁸³. Протягом двох років її шукали в чотирьох губерніях, але так і не знайшли, тому всі повинності стягнули з власниці публічного будинку на вул. Ямській, де і працювала жінка⁸⁴. Таким чином, згадані вище обставити робили регламентовану проституцію не вигідною та відштовхуючою для повій та утримувачів борделів.

У Києві притонами адміністрація та жителі міста називали квартири, де знаходилися з клієнтами чи без них повії, що не мали медичного бланку. У протоколі Київського окологородного за 1915 р. можна прочитати: «В одной из квартир №15 по Мокрой улице, имеется тайный притон разврата где проживают проститутки Евдокия Слызкая и другие, которые увлекают к себе разных мужчин [...]»⁸⁵. Про сутенерів не згадувалося, натомість зазначалося, що Слизька і повія Козинська познайомилися на «толкучке» (барахолці), після чого почали разом знімати квартиру для проституції⁸⁶. У цьому випадку назва «притон» означала місце, в якому було виявлено декілька безбланкових повій під час облави.

⁷⁹ Там само. С.197.

⁸⁰ Там само. С. 197 – 198.

⁸¹ Там само. С.197.

⁸² Кузнецов М. Проституция и сифилис в России. С.-Петербург, 1871. С. 1 – 4 (вдодатках).

⁸³ ДАКО. Ф. 1. Оп. 34. Спр. 281. Арк. 1, 5.

⁸⁴ Там само. Арк. 5.

⁸⁵ ДАКО Ф. 2. Оп. 53. Спр. 166. Арк. 6.

⁸⁶ Там само. С. 7.

Незважаючи на кількість повій на квартирі та їхню діяльність (жили вони там чи займалися проституцією), у розумінні поліції Києва, таємний притон – це будь-яке місце, де знаходилася непідконтрольна повія. Таке визначення для місця перебування повій можна пояснити тим, що непідконтрольна лікарям повія означала небезпечну для суспільства жінку, яка свідомо заражала венеричними хворобами чоловіків⁸⁷. Така думка була популярною у середині XIX ст. серед провідних лікарів-теоретиків Російської імперії⁸⁸. У нашому випадку можна побачити, що адміністрація Києва також вбачала значну небезпеку від безбланкової повії, яка становила небезпеку для здоров'я містян⁸⁹. Крім того, що навіть зареєстровані повії могли жити на квартирах лише по одній.

Добре ж організовані таємні притони, від вище зазначеного типу відрізнялися одним вагомим чинником – у таких закладів був власник. Він організовував уклад життя у притоні, а також слідкував за тим, щоб притон не було викрито чи закрито.

Власники незареєстрованих притонів могли вдаватися до «творчих» заходів організації закладу. Наприклад, на Андріївському узвозі Федір Бланк утримував заклад шипучих вод⁹⁰. Одна кімната була відведена для продажу напоїв, а в інших чотирьох знаходилися повії⁹¹. Власник притону винаймав послуги сторожа, до повноважень якого входило пильнувати, коли до закладу наближалася поліція⁹². У разі появи поліцейських Федір Блан приховував повій у «тайных помещениях»⁹³.

⁸⁷ Энгельштейн Л. Ключи счастья: секс и поиски путей обновления России на рубеже XIX-XX веков. Москва, 1996. С. 140.

⁸⁸ Там само. С. 146.

⁸⁹ ДАКО. Ф. 2. Оп. 40. Спр. 61. Арк. 89.

⁹⁰ ДАКО. Ф. 2. Оп. 68. Спр. 79. Арк. 1.

⁹¹ Там само. Арк. 1-3.

⁹² Там само. 9.

⁹³ Там само.

Ще одним прикладом винахідливості можна відзначити Глафіру Єлісеєву. Жінка винаймала квартиру із чотирьох кімнат, в якій тримала п'ять повій⁹⁴. Власниця орієнтувалася на заможних приїжджих до Києва, тому надсилала свої візитні картки до них у готелі (Додаток 4)⁹⁵.

Отже, у широкому значенні: притон – це місце перебування незареєстрованих повій. У свою чергу, ми можемо умовно поділити їх на добре організовані таємні притони (у яких є власник, що формує внутрішній регламент чи правила) та неорганізовані таємні притони. Останні фактично були місцем, де непідконтрольні повії жили та могли приймати клієнтів. Для заняття проституцією вони не мали посередника, від якого залежав їхній прибуток. Показово, що в джерелах відсутня інформація про деталі їхнього життя в так званому закладі, на відміну від добре організованих притонів, про які нам відома кількість повій, кімнат, в деяких випадках вартість послуг тощо. Таку відмінність інформації в джерелах можна пояснити тим, що власники таємних притонів відстоювали своє право утримувати заклад, тому різними способами намагалися його зберегти, що викликало обурення місцевими жителями, із прохань та скарг яких нам відомі деталі укладу життя у притонах. Неорганізовані таємні притони були місцем перебування безбланкових повій, яких зазвичай після облав реєстрували⁹⁶. У такий спосіб таємний притон через відсутність власника переставав існувати.

Також притонами називали громадські місця, які займалися продажем речей чи продуктів харчування, а разом з тим пропонували послуги повій. Скаржачись на такі заклади, кияни називали їх як таємними притонами, так і «чайними», «фіалочними закладами»⁹⁷. Цікавим видається те, що такі назви зустрічаються лише за матеріалами по Києву. У випадку з «чайними» можна

⁹⁴ ДАКО. Ф 2. Оп. 53. Спр. 111. Арк. 2.

⁹⁵ Там само. Арк. 3.

⁹⁶ Лебина Н., Шарковский М. Проституция в Петербурге: 40-е гг. XIX в. - 40-е гг. XX в. Москва, 1994. С. 15.

⁹⁷ ДАКО. Ф. 1. Оп. 335. Спр. 15. Арк. 5, 7; ДАКО. Ф. 2 Оп. 40. Спр. 61. Арк. 97, 90.

зробити припущення, що назва походить від буфетів в громадських та приватних садах, що в першій половині XIX ст. звалися «чайними будинками», які з часом перетворилися в ресторани та буфети⁹⁸. Чайні будинки працювали таким чином, що їхній власник міг безкоштовно запропонувати деяким відвідувачам частування, зокрема й чай, або ж відвідувачі самостійно могли їх придбати⁹⁹. Якщо поглянути на опис таємних притонів, що за сумісництвом були магазинами, то спосіб придбати послуги повії працював схоже:

Морозова и Кудим нанимают квартиру, состоящую из одной комнаты, кухни и при ней бакалейную лавочку. В комнате, имеющей приспособления для разврата, Морозова и Кудим содержат проститутку Марию Мизгурскую, которая принимает в ней мужчин. При появлении одного мужчины Морозова приглашает в комнату к проститутке¹⁰⁰.

Визначити походження назви «фіалкові», значно складніше, оскільки згадана назва, окрім скарг киян на притони, зустрічається лише у романі Олександра Купріна «Яма»: «На каждом перекрестке открывались ежедневно "фиалочные заведения" — маленькие дощатые балаганчики, в каждом из которых под видом продажи кваса торговали собою тут же рядом, за перегородкой, по две, по три старых девки»¹⁰¹.

З цього можна зробити припущення, що «фіалка» означала не назву квітки як можна подумати, а щось на кшталт прилавку, де знаходився товар і його пропонувалося купити. Такі припущення може підтвердити і стаття з газети, що не стосується проституції, але у ній виокремлюється роль згаданої «фіалки»: «Им в бутылках из под фиалки была подана "ханжа" [...]»¹⁰². Отже, під розумінням «фіалкових» та «чайних», кияни мали на увазі однакові за

⁹⁸ Макаров А. Малая энциклопедия киевской старины. Киев, 2005. С.501 – 502.

⁹⁹ Там само. С. 448, 502.

¹⁰⁰ ДАКО. Ф. 2 Оп. 40. Спр. 61. Арк. 26, 33.

¹⁰¹ Куприн А. Яма. СПб, 2016. С.

¹⁰² Б. а. Ресторан с «ханжой». Вечерняя газета. 1915. 26. января

способом організації таємні притони. Такими місцями у Києві неодноразово були заклади, де продавали шипучі чи молочні напої¹⁰³.

На відміну від таємних притонів, у Києві існували легальні публічні будинки, яких було значно менше. Останні також могли називати притонами. Так, Гласний Київської Міської Думи характеризує публічні будинки, що знаходилися на вул. Ямській: «[...] под боком учебных заведений в центре густо населенной и хорошо благоустроенной части города притоны разврата и распущенности. Хорошие примеры для подростков!....Стыд и позор!.....»¹⁰⁴. Такі висловлення було зумовлено тим, що публічні будинки не дотримувалися встановленого для них регламенту, і тому заважали сусідам гучними сварками та бійкам. Місцеві жителі оцінювали їх як місця, через які вони отримують моральні та матеріальні збитки¹⁰⁵.

Отже, притонами називали й публічні будинки, які через певні обставини не задовольняли жителів тих вулиць, на яких вони знаходилися. Жителі могли свідомо класифікували їх притонами для того, аби влада закрила наявні публічні будинки. Для цього потрібно було наголосити на їхній невідконтрольності суспільним нормам та місцевій владі, що означало визначити їх небезпечними суспільства.

Як бачимо, значну проблему для дослідника становлять вживання киянами назв публічних будинків та повій. Тому для класифікації публічних будинків, притонів та повій ми маємо орієнтуватися не лише на назви, які їм присвоюються в джерелах, а ще і на опис їхньої організації. Основні суперечності полягають в наступному. Влада та містяни відносили до притонів місця перебування чи проживання безбланкових повій, котрі самостійно займалися проституцією. Хоч їхній спосіб життя був схожим як у бланкових

¹⁰³ ДАКО. Ф. 2 оп. 40. Спр. 61. Арк. 4; ДАКО. Ф. 2 оп 72. Спр. 547. Арк 8; ДАКО Ф. 2 оп. 68. Спр. 79 Арк. 9.

¹⁰⁴ ДАКО. Ф. 2. Оп. 40. Спр. 54. Арк. 140.

¹⁰⁵ Там само. Арк. 12, 53.

повій-одиначок, але через свою незареєстрованість та проживання декількох повій на одній квартирі, їх вважали небезпечними, тому й зараховувати до притонів. Щодо офіційних публічних будинків, то вживання до них назви «притон» фігурувала як образлива форма для їхньої безкарності.

Ми можемо підкреслити, що до легальної проституції на рівні законодавства відносяться повії, які були на обліку у лікаря, а також особи, що з відома поліції утримували борделі; до нелегальної – повії, які займалися проституцією без відома поліції та лікарів, яких зараховували до таємних притонів. На рівні ж жителів міста, притоном називали будь-який заклад, який суперечив суспільним нормам чи заважав мирному життю та громадському спокою.

2. Локалізація проституції у Києві

Для нас важливо окреслити та проаналізувати розташування проституції у Києві, адже простір міста має свою специфіку та функції, які виробляються жителями міста. У них відбиваються соціальні та культурні порядки містян, що, на нашу думку, впливали на організацію проституцію у міському середовищі.

2.1 Легальна проституція

У Києві легальні публічні будинки знаходилися в різних районах міста. Із Київського річного медичного звіту за 1881 р., нам відомо, що на той час у місті існувало 27 легальних публічних будинків, і всі вони знаходилися в Либідській частині¹⁰⁶. А станом на 1903 р. їхня чисельність скоротилася до 11, які знаходилися на Ямській вулиці¹⁰⁷. Тобто до 1880-1881 р. всі будинки з центральних частин міста було переведено на околицю.

Нам відомо, що певна кількість публічних будинків якийсь час розташовувалися на Мало Васильківській вулиці (нині вул. Шота Руставелі)¹⁰⁸. За словами жителів міста, після влаштування благоустрою вулиці «гнусые заведения» перевели на вул. Ямську¹⁰⁹ (Додаток 5). Також, публічні будинки знаходилися на Еспланадній та Волоській, але у 1880 р. адміністрацією було вирішено перевести вище згадані заклади у більш віддалене місце¹¹⁰. У тому ж році жителі Ямської самостійно виявили бажання здавати власні приміщення в оренду для борделів¹¹¹.

З джерел не відомо, за яким принципом дозволялося розташування публічних будинків у Києві саме з моменту легалізації проституції, проте розміщення борделів на Еспланадній виглядає цілком обґрунтовано. З

¹⁰⁶ ДАКО. Ф. 1. Оп. 324. Спр. 40. Арк. 170.

¹⁰⁷ Там само. Арк. 4, 109.

¹⁰⁸ ДАКО. Ф. 2. Оп. 40. Спр. 54. Арк. 4.

¹⁰⁹ Там само. Арк. 16.

¹¹⁰ Там само. Арк. 234.

¹¹¹ Там само. Арк. 22.

практичного боку власникам борделів згадана вулиця була вигідною для прибутку, оскільки в Печерському районі з 1830 р. знаходилися Миколаївські казарми, в яких могло перебувати понад 20 тис. військових¹¹². Якщо взяти до уваги одну з інтелектуальних думок того часу щодо сексуальної активності чоловіка та обов'язкових статевих зносин для нього¹¹³, то розміщення публічних будинків в Печерському районі виглядало логічним, з огляду на кількість самотніх чоловіків. Крім того, вулиця розташовувалася фронтом до пустирних земель¹¹⁴. Але у 80-х рр. влада прийняла рішення про перенесення закладів¹¹⁵. Можна зробити припущення, що наявність публічних будинків в середмісті погано впливала на репрезентацію Києва, адже Печерськ поставав як історичне місце, назва якого походила від відомої святині – Києво-Печерської лаври. Показово, що в путівниках, наприклад, М. Захарченка та в «Карманном иллюстрированном путеводителю по г. Киеву и его окрестностям» за 1906 р., Печерськ одразу співвідноситься з сакральними спорудами, які в цьому районі знаходилися¹¹⁶. Інша ж причина могла полягати в поганому впливі на дисципліну військових, оскільки в публічних будинках нерідко зловживали спиртними напоями, зокрема не найкращої якості¹¹⁷.

Розміщення публічних будинків на Малій Васильківській було вигідним власникам враховуючи розташований неподалік на Хрещатику базар з візниками¹¹⁸. Як і Мала Васильківська, вул. Волоська також знаходилася неподалік від людного місця, а саме на Подолі, де проходили «Київські контракти» та знаходився Олександрівський базар¹¹⁹. Як бачимо, в просторі

¹¹² Гирич І. Історичний путівник по Києву. Український Київ ХІХ — поч. ХХ ст.: культурологічний есей. Київ, 2017. С. 469

¹¹³ Мюшамбле Р. Оргазм і Захід. Київ, 2011. С. 220.

¹¹⁴ Гирич І. Історичний путівник по Києву. Український Київ ХІХ — поч. ХХ ст.: культурологічний есей. Київ, 2017. С. 473.

¹¹⁵ ДАКО. Ф 2. Оп. 40. Спр. 54. Арк. 54.

¹¹⁶ Захарченко М. Киев теперь и прежде. Киев, 1888. С. 95.; Карманный иллюстрированный путеводитель по г. Киеву и его окрестностям. Киев, 1906. С. 82.

¹¹⁷ ДАКО. Ф 2. Оп. 40. Спр. 54. Арк. 95.

¹¹⁸ ДАКО Ф. 2 Оп. 12. Спр. 267. Арк. 1.

¹¹⁹ Макаров А. Малая энциклопедия Киевской старины. Киев, 2002. С. 216.

Києва борделі існували поруч не тільки з будинками, де проживали городяни, а і займали місце в просторі поруч з комерційними практиками киян.

Загалом, перенесення публічних будинків з людних вулиць Києва можна пов'язати з найбільш поширеною проблемою, яку було важко не помічати – це галасливість публічних будинків. Як буде показано в наступних розділах, відвідувачами публічних будинків часто були чоловіки на підпитку, а іноді у закладах подавали міцні алкогольні напої, що було заборонено; з борделів лунала музика.

Виразно, що заклади перемістили саме на околицю міста, де вони довго існували. З одного боку, таке розміщення передбачалося в положеннях щодо регламентації борделів в імперії, а саме щоб згадані заклади знаходилися в найбільш віддалених від епіцентру міського життя місцях, задля уникнення будь-яких конфліктів з жителями вулиць¹²⁰. Але, як ми знаємо, витіснення закладів на периферію Києва відбулося наприкінці XIX ст.¹²¹, тобто після 30 років їхнього легального існування у Верхньому місті.

З іншого боку, периферія у міському просторі часто співвідноситься з буферною зоною, яка захищає місто від чужих елементів¹²². Водночас, вона є рубежем, окраїною людського життя, адже весь благоустрій розташовано в центральних частинах міста, тоді як периферія є пристанищем для тих, хто не може собі забезпечити комфортне життя у великому місті¹²³. Часто до існування на окраїні додається історичний, культурний контекст та несприятливий ландшафт¹²⁴. Така характеристика влучно описує і вулицю Ямську.

¹²⁰ Лебина Н., Шарковский М. Проституция в Петербурге: 40-е гг. XIX в. - 40-е гг. XX в. Москва, 1994. С. 14.

¹²¹ ДАКО. Ф 2. Оп. 40. Спр. 54. Арк. 234.

¹²² Карповець М. Місто як світ людського буття. Острог, 2014. С. 92.

¹²³ Там само.

¹²⁴ Там само. С. 95.

У 80-х рр. ХІХ ст. вул. Ямська відносилась до Либідської поліцейської частини¹²⁵. Либідська належала до частини міста, яку називали «Нова забудова», оскільки вона виникла у 30-х рр. ХІХ ст., коли місто почали розширювати та перепланувати¹²⁶. Коли постало питання щодо подальшого існування будинків терпимості на Еспланадній та Малій Васильківській, домовласники Ямської самостійно подали клопотання про перенесення публічних будинків на їхню вулицю, оскільки на околиці міста мало хто хотів орендувати житло, тому будинки або знаходилися порожніми, або через свою віддаленість від міста житло в цій частині Києва коштувало дешево, а отже домовласництво було неприбутковим¹²⁷. Так, у рапорті 1904 р. згадується, що місцевість ця була сірою та болотистою, неподалік знаходилася залізниця та Байковий цвинтар; проживали на Ямській лише бідняки, тому через ці обставини інтелігенція та заможні містяни обирали інші райони для поселення¹²⁸. За таких умов київська влада без вагань дозволила жителям Ямської здавати в оренду власні будинки для борделів. У такий спосіб на згаданій вулиці існувало 11 публічних будинків, які щільно розташовувалися однією вулицею. Жителі Києва іронічно називали їх «слободкой домов терпимости»¹²⁹.

Про неблагополучний статус Ямської в очах жителів міста може свідчити і сама назва вулиці. Ймовірно, походження вулиці бере свій початок з поширених у 1830-1840-х рр. підпільних гральних притонів, а саме Ямків, які розташовувалися і на Печерську, і поблизу самого міста¹³⁰. Тому переміщення публічних будинків на згадану вулицю видається обґрунтованим, оскільки їхнє нове розташування вписувалося б в культурний контекст периферії як маргінального простору.

¹²⁵ Бублик В. Путеводитель по Киеву и его окрестностям. Киев, 1890. С. 351.

¹²⁶ Hamm M. F. Kiev: A Portrait, 1800-1917, Princeton University Press 1993. P. 27.

¹²⁷ ДАКО. Ф 2. Оп. 40. Спр. 54. Арк. 34

¹²⁸ Там само. Арк. 65.

¹²⁹ Там само. Арк. 85.

¹³⁰ Макаров А. Малая энциклопедия киевской старины. Киев, 2005. С. 522.

Показово, що у своєму путівнику М. Захарченка згадує, що Либідська частина виникла порівняно нещодавно (у 30-х рр. XIX ст.) з хуторів поблизу Києва¹³¹. Ми можемо зробити висновки, що ця частина Навої забудови фактично входила до складу Києва, проте на рівні сприйняття містян (принаймні інтелігенція) була чужою територією. Справа в тому, що сама сутність міста – це згуртування та відмежування свого від ворожого, тому все що поза територією міста сприймається як небезпечне¹³². Враховуючи частину Нової забудови, а саме вул. Ямську, яка не так давно набула статусу території міста, можна стверджувати, що переміщення публічних будинків саме на цю вулицю показує ідентифікацію проституції (хоч і легальної), як ворожого елемента, який може розташовуватися лише серед собі подібних, тобто серед маргіналів, які перебуваю на межі людського існування.

Проте історії відомі випадки, коли міська периферія ставала престижним місцем для оселення¹³³. У 1899 р. директор 4 Київської гімназії подав клопотання губернатору про перенесення публічних будинків з вул. Ямської¹³⁴. Директор нарікав, що наявні публічні будинки негативно впливають на виховання молоді, оскільки згадані заклади знаходяться неподалік від навчального закладу, тому учні ставали свідками сварок та «непреличних» ситуацій¹³⁵. На що губернатор відповів різкою відмовою та запевнив, що будинки знаходяться в допустимій відстані від навчального закладу – 250 сажнів (Додаток 6), а очевидцями бійок гімназисти могли ставати лише у тих випадках, якщо самостійно навідувалися до публічних будинків¹³⁶. Тому губернатор робив акцент на тому, аби директор та вчителі краще слідкували за моральним вихованням учнів¹³⁷. До подібних причин для перенесення публічних будинків з Ямської апелювали й самі жителі вулиці.

¹³¹ М. Захарченко. Киев теперь и прежде. Киев, 1888. С. 262.

¹³² Карповець М. Місто як світ людського буття. Острог, 2014. С. 206

¹³³ Там само. С. 93.

¹³⁴ ДАКО. Ф. 2. Оп. 215. Спр. 232. Арк. 1.

¹³⁵ Там само.

¹³⁶ Там само. Арк. 5.

¹³⁷ Там само. Арк. 5.

На їхній погляд, публічні будинки більше не могли працювати в їхньому районі, оскільки вони заважали благополуччю вулиці:

[...] нарушают наше спокойствие, а главное вызывают дурное нравственное влияние на наше подрастающее поколение. [...] с переводом в наш район 4-ей мужской гимназии, с домовою церковью, с постройкой нового костела, Гоголевского двух-классного училища и с предстоящим открытием сортировочной станции, Ямская улица должна переродиться и стать в ряду центральных улиц [...] ¹³⁸

Додавалось, що в районі Нової забудови проходить трамвайна лінія, поблизу якої оселяються сім'ї майстрів, тому цінність оренди будинків на Ямській зросла, проте через наявні борделі ніхто з «пиличных» людей не бажав там селитися.

Крім того, що жителі Ямської неодноразово прохали Генерал-Губернатора про переміщення публічних будинків, вони також вказували на їхнє можливе місце переведення. Так, вони вважали, що найбільш вигідним розташуванням будуть цегляні заводи та міська скотобійня ¹³⁹. Такі припущення щодо можливої локалізації закладів зумовлені тим, що в Російській імперії перше місце серед злочинців займали фабричні робочі, тому вони мали маргіналізований статус серед населення ¹⁴⁰. Крім того, працівники на Київських заводах, були єдиними (крім повій), кого лікарі оглядали на наявність сифілісу ¹⁴¹, адже серед них був великий відсоток захворюваності (Додаток 7). Таким чином, жителі Ямської вулиці відділяли своє середовище від публічних будинків і вказували на існування останніх серед аналогічних маргінальних елементів.

Як бачимо, вулиця Ямська, хоч і знаходилася на околиці міста, проте з часом біля неї добудовувалися нові комунікації, які робили цю вулицю більш привабливою для проживання. Дослідник Максим Карповець виділяє, що одним з періодів внутрішніх трансформацій міст є етап, коли околиця стає

¹³⁸ ДАКО. Ф 2. Оп. 40. Спр. 54. Арк. 72.

¹³⁹ ДАКО. Ф 2. Оп. 40. Спр. 54. Арк. 1, 5, 35.

¹⁴⁰ Миронов Б. Социальная история России периода империи (VXIII-XX в.) – Санкт-Петербург, 2000. Т. 2. С. 95.

¹⁴¹ ДАКО. Ф. 1. Оп. 324. Спр. 40. Арк. 93.

більш комфортним місцем для оселення, ніж центр¹⁴². Адже через свою віддаленість від державних, громадських установ та розважальних/масових місць, околиця ставала місцем приватного буття, яке позбавлене від споглядання зі сторони¹⁴³. Натомість, станом на кін. ХІХ – поч. ХХ ст. публічні будинки більше не вписувалися в приватний простір Ямської вулиці. По-перше, заклади сприяли притоку незнайомців (чужинців) з різних куточків міста, що суперечило приватності. По-друге, мешканці вулиці більше не потребували знаходження борделів у їхньому просторі. На таких підставах відбувалися конфлікти, котрі позбавляли спокою та потенційної приватності мешканців будинків на Ямській, що спонукало останніх подавати клопотання про закриття закладів.

Хоча влада не одразу погодилася на переміщення публічних будинків, але врешті, під шквалом скарг здалася¹⁴⁴. Цей процес був тривалим через низку нюансів, тому нам важливо проаналізувати варіанти переміщення борделів, які розглядали жителі та адміністрацією Києва, щоб зрозуміти, які чинники впливали на розміщення публічних будинків, і чи змінилися вони з того часу, як борделі облаштувалися на Ямській.

У 1901 р. міський голова зазначав, що публічні будинки не можуть бути розташовані на Липках, оскільки там проживала аристократія і в цій місцевості розташовувалися «места отдыха и гигиенических процедур»¹⁴⁵. Очевидно, мова йде про заклад штучних вод – санаторій, що розташовувався в саду купецького зібрання¹⁴⁶ поруч з Царським садом та палацом¹⁴⁷. Верхня Солом'янка також відкидалася, адже там перебували відставні офіцери,

¹⁴² Карповець М. Місто як світ людського буття. Острог, 2014. С. 93.

¹⁴³ Там само. С. 82, 89.

¹⁴⁴ ДАКО. Ф 2. Оп. 40. Спр. 54. Арк. 80.

¹⁴⁵ Там само. Арк. 9.

¹⁴⁶ Попельницька О. Історична топографія Київських Липок за картографічними та писемними джерелами ХVІІІ–початку ХХ ст. *Історико-географічні дослідження в Україні*, 2004. С. 88.

¹⁴⁷ Карманный иллюстрированный путеводитель по г. Киеву и его окрестностям. Киев, 1906. С. 71.

кадетський корпус, сирітський будинок, санаторій та жіноча професійна грибна ферма¹⁴⁸. Щодо Подільської та Плоської частин, то вони не підходили, оскільки там проживали євреї, майстри та робочі, тому задля уникнення конфліктів, неможливо було перенести публічні будинки в згаданий район¹⁴⁹. Згадувалося, що в Одесі останній з єврейських погромів відбувся в районі, де знаходилися публічні будинки¹⁵⁰. Деталі цього випадку нам невідомі, проте такий акцент на закладах під час Одеського погрому говорить нам, що влада вважала проституцію причетною до великих конфліктів, тому не вбачала можливості розташовувати борделі в густозаселених районах з різним національним та становим населенням, де і без проституції відбувалися конфлікти¹⁵¹. Якщо поглянути на населення Ямської (Додаток 8), то переважну більшість жителів становили візники та різноробочі, тому передбачалося, що конфліктність буде незначною, з огляду на однорідності населення¹⁵². Також, київська адміністрація навіть не розглядала можливості розміщення публічних будинків в елітних районах міста¹⁵³, що говорить нам про прирівнювання проституції до найнижчих прошарків населення.

Зазначалося, що найбільш вигідні вулиці знаходяться все в тій же Новій забудові, оскільки бічні вулиці віддалені від храмів та учбових закладів. Предславинська вулиця дозволяла публічним будинкам розташовуватися до еспланадних земель, тобто до пустиря, а Загородня фронтом до міської скотобійні¹⁵⁴. У такий спосіб адміністрація намагалася дотримуватися правил, щодо регламентації проституції. Проте жителі цих вулиць були проти та аргументували своє незадоволення тим, що на їхніх вулицях живе багато офіцерів.

¹⁴⁸ ДАКО. Ф 2. Оп. 40. Спр. 54. Арк. 9.

¹⁴⁹ Там само. Арк. 16.

¹⁵⁰ Там само.

¹⁵¹ Hamm M. F. Kiev: A Portrait, 1800-1917. Princeton University Press, 1993. P. 105.

¹⁵² ДАКО. Ф 2. Оп. 40. Спр. 54. Арк. 19 – 22.

¹⁵³ Там само. Арк. 50.

¹⁵⁴ Там само. Арк. 23.

Єдиний спосіб вирішення цього питання адміністрація вбачала у розділені публічних будинків по Либідській та Лук'янівській ділянках, у крайньому випадку розташувати всі заклади на Загородній вулиці, яка була частиною Нової забудови. Варто зазначити, що Лук'янівка не суперечила імперським правилам, оскільки це була окраїна, де знаходилося лише кладовище та в'язниця¹⁵⁵, але через наявні казарми влада Києва не дозволяла їхнє розміщення в цьому районі, аргументуючи свої рішення тим, що військові чини проти цього¹⁵⁶.

У 1906 р. було вирішено перемістити будинки на Заводську та Загородню вулиці, що також знаходилися на околиці Либідської ділянки¹⁵⁷. Значну роль в цьому рішенні відіграли домовласники згаданих вулиць, оскільки вони самостійно виявили бажання здавати будинки власникам борделів¹⁵⁸. Заводська вулиця знаходилася біля міської скотобійні, а отже фронтом до не жилої частини вулиці, щоб не заважати жителям вулиці.¹⁵⁹ Зрозуміло, що вулиця, котра знаходилася біля скотобійні була не кращим житлом, тому власникам будинків на цій вулиці було вигідно здавати будинки хоча б комусь. Натомість власникам борделів вулиця була вигідною, оскільки вона виходила до Велико Васильківської вулиці, по якій проходив весь громадський транспорт, і яка вела до Хрещатику та Бессарабського ринку (Додаток 9).

Щодо вул. Заводської, яка знаходилася через Велику Васильківську (Додаток 10), то жителі і власники публічних будинків були проти преведення закладів. Останні вважали згадану вулицю «неудобной и находящейся возле Байкового кладбища»¹⁶⁰. Проте влада не звертала уваги на протести містян і затвердила нове розміщення борделів. Показово, що будинки наказали

¹⁵⁵ Карманный иллюстрированный путеводитель по г. Киеву и его окрестностям. Киев, 1906. 1890. С. 109.

¹⁵⁶ ДАКО. Ф 2. Оп. 40. Спр. 54. Арк. 82.

¹⁵⁷ Там само. Арк. 158.

¹⁵⁸ Там само.

¹⁵⁹ Там само. Арк.

¹⁶⁰ Там само. Арк. 158

розмістити навпроти/поблизу кладовища, оскільки на рубежі XIX-XX ст. і протягом всього XX ст. ставлення до смерті змінюється, вона все більше стає відчуженою від буденності людей, тому її прагнуть приховати та витіснити будь-які нагадування про неї¹⁶¹. Переміщення будинків на вулицю навпроти цвинтаря свідчить про таке ж саме табування сексуальної сфери, а саме проституції.

Отже, новим поселенням для борделів мали бути дві не прилеглі одна до одної вулиці: біля скотобійні та на самій окраїні міста. Нам відомо, що у 1906 р. 6 будинків з Ямської таки облаштувалися на Загородній, а на Заводській лише 3¹⁶². Про долю 2 інших закладів нам не відомо. Жителі Ямської скаржилися, що борделі всупереч рішенням влади продовжували відкриватися на їхній вулиці, проте їх неодноразово закривали¹⁶³. Ймовірно, що через кількість штрафів власники могли збанкрутувати або просто перейшли в нелегальному статусі на будь-яку іншу вулицю.

Таким чином, у 80-х рр. XIX ст. вул. Ямська стала місцем, куди перемістили небажаний елемент Києва, оскільки він вдало вписувався в контекст окраїни. В подальшому влада керувалася таким самим принципом розміщення закладів, тобто подалі від громадського життя. У розміщенні борделів значну роль відігравали самі жителі вулиць, які своїми скаргами чи проханнями рішуче відстоювали заборону чи право розміщувати публічні будинки на своїх вулицях. Однак останнє слово було за міською адміністрацією, яка з кінця XIX ст. у своїх рішеннях здебільшого керувалася загальноімперськими правилами. У випадках, коли місцевість вдало підходила для розміщення борделів, влада могла зневажати прохання жителів тих вулиць, на яких проживали громадяни невисокого соціального стану.

¹⁶¹ Аръес Ф. Человек перед лицом смерти. Москва, 1992. С. 457- 458.

¹⁶² ДАКО. Ф. 1. Оп. 169. Спр. 884. Арк. 1.

¹⁶³ ДАКО. Ф. 2. Оп. 40. Спр. 54. Арк. 185.

Тенденція переміщення публічних будинків протягом кін. XIX – поч. XX ст. на околицю Києва, свідчить про прагнення приховати, а отже табувати проституцію у місті. Цьому процесу сприяла урбанізація: приріст населення та збільшення конфліктності у міському просторі; перетворення Києва на привабливе туристичне місто. Зокрема, розширення та розбудова міста дозволяла переміщення будинків у передмістя – райони, які влада та заможні жителі сприймали як місцевість проживання не надто порядних громадян. Як бачимо, власники легальних публічних будинків у питаннях стосовно розміщення закладів були залежними від жителів та адміністрації міста, тому утримувачі борделів були змушені дотримуватися не завжди вигідної для себе регламентації та облаштовувати в нових будівлях кімнати для проституції (даний процес міг займати кілька років та значну суму грошей). Або ж відкривати заклади на заборонених вулицях і потерпати від штрафів чи вдаватися до хабарів представникам місцевої влади. Тому, ми вважаємо, що згадані обставини були одними з небагатьох причин поширення нелегальної проституції.

2.2. Нелегальна проституція

Перш за все, про нелегальну проституцію у Києві нам відомо завдяки Генерал-Губернатору Михайлу Драгомирову, який 11 грудня 1903 р. дав розпорядження київській поліції зібрати свідчення про таємну проституцію у місті та ліквідувати її¹⁶⁴. Між іншим, саме він був ініціатором того, що у 1881 р. публічним будинкам та повіям заборонялося розміщуватися на центральних вулицях Києва¹⁶⁵.

Увага до таємної проституції саме в 1903 р. зумовлена тим, що 8 жовтня того року на законодавчому рівні було затверджено вже обов'язковий нагляд за проституцією у кожному місті імперії¹⁶⁶. Також остаточно встановлювався

¹⁶⁴ ДАКО. Ф. 2. Оп 40. Спр. 61. Арк. 1.

¹⁶⁵ ДАКО. Ф. 2. Оп. 72. Спр. 547. Арк. 2.

¹⁶⁶ Зюбан М. Российские дома терпимости: середины XIX столетия – 1917 Г. // Ученые записки. Электронный научный журнал Курского государственного университета. 2011.

мінімальний вік повії – 21 рік. Зважаючи на поширену практику примусу дівчат до проституції у притонах, а потім продажу їх в публічні будинки¹⁶⁷, владі було необхідно усунути нелегальну проституцію, яка співвідносилася не тільки з поширенням венеричних захворювань, а й з примусом жінок до заняття проституцією. Власне, на ці теми велися гострі дискусії у той час¹⁶⁸.

Отже, більша частина інформації про нелегальну проституцію у Києві нам відома станом на 1903-1904 рр. Вона являє собою рапорти облав, окремі розслідування та зібрані свідчення очевидців. Київська поліція мала активно звітувати генерал-губернатору про хід подій у місті¹⁶⁹, тому це джерело є більше інформативно наповненим, ніж окремі справи.

Також, зустрічаються декілька (5) справ за 1915 р. Проведення ревізій окремих закладів та квартир на наявність нелегальної проституції частково зумовлено Першою світовою війною. На період Великої війни Київ слугував одним з найбільших пунктів в імперії для поранених військових¹⁷⁰. Окрім тяжко хворих, у міських лікарнях лікували й легко поранених солдат, які одужували¹⁷¹. Тому шляхом викриття притонів держава намагалася огородити армію від повії, оскільки солдати часто хворіли венеричними захворюваннями¹⁷². До того ж, з початку XX ст. у медичному колі стає поширеною думка, що сексуальне стримування для солдат не несе їм фізичної та психологічної шкоди¹⁷³.

№ 3-2 (19). С 3.

¹⁶⁷ Труды Первого Всероссийского Съезда по борьбе с торгом женщинами и его причинами, происходившего в С.-Петербурге с 21 по 25 апреля 1910 года. СПб, 1911. Т.1. С. 420.

¹⁶⁸ Елистратов А. О прикреплении женщины к проституции. Казань, 1903. 399 с.;

Покровская М. И. Врачебно-полицейский надзор за проституцией способствует вырождению народа. // Пушкарева Н. Л., Бессмертных Л. В.

«А се грехи злые, смертные...». – Москва, 2004. С. 688-723.

¹⁶⁹ ДАКО. Ф. 2. Оп 40. Спр. 61. Арк. 1-2.

¹⁷⁰ Исса Т. Роль частных дворянских лазаретов в организации медицинской помощи под час Первой мировой войны. *Историчні студії суспільного прогресу*. Глухів, 2014. № 1. С. 18.

¹⁷¹ Там само. С. 19.

¹⁷² Труды Первого Всероссийского Съезда по борьбе с торгом женщинами и его причинами, происходившего в С.-Петербурге с 21 по 25 апреля 1910 года. СПб, 1911. Т. 2. С. 377.

¹⁷³ Там само.

Решта розслідувань щодо незареєстрованої проституції стосуються окремих років: 1879 р., 1902 р., 1906 р. та 1912 р. Це говорить нам не стільки про відсутність таємної проституції чи її нечисленність, як про бездіяльність місцевої влади щодо зменшення таємної проституції. Оскільки жителі вулиць протягом років могли скаржитися на таємні притони, а поліція ігнорувала ці звернення¹⁷⁴. Як буде показано в наступному розділі, малій кількості викриття невідконтрольної проституції сприяло хабарництво з боку нижчих чинів міської поліції. Лише завдяки тому, що справи доходили до губернаторів, власників притонів чи незареєстрованих повій притягували до відповідальності.

У той час Київ поділявся на 8 поліцейських частин: Либідську, Старокиївську, Бульварну, Двірцеву, Плоську, Подільську, Печерську, Лук'янівську¹⁷⁵. За весь час у двох останніх частинах, справ щодо нелегальної проституції не зустрічається.

На Печерському Форштадті проживали переважно офіцери, діти яких навчалися в учбових закладах Печерська¹⁷⁶. Як ми знаємо, з 1880 р. влада забороняла розміщуватися публічним будинкам в цьому районі, зокрема головними противниками були вищі військові чини¹⁷⁷. Можна зробити припущення, що адміністрація строго контролювала проституцію у цій частині міста задля комфортного проживання вищих за звання військових, тому нам невідомі випадки незареєстрованої проституції на Печерську.

Відсутність свідчення про проституцію в Лук'янівській дільниці наштовхує на думку, що самі організатори притонів не бажали тут селитися. Справа в тому, що Лук'янівка довгий час була передмістям і увійшла в

¹⁷⁴ ДАКО. Ф. 2 оп. 40. Спр. 61. Арк. 2, 21, 45, 59.

¹⁷⁵ Рибаків М. Невідомі та маловідомі сторінки Історії Києва. Київ, 1997. С.183, 191.

¹⁷⁶ Гирич І. Історичний путівник по Києву. Український Київ ХІХ — поч. ХХ ст.: культурологічний есей. Київ, 2017. С. 474.

¹⁷⁷ ДАКО. Ф. 2 оп. 40. Спр. 54. Арк. 16.

Київську межу лише у 1879 р.¹⁷⁸ Переважно тут селилися збіднілі люди, які постраждали від повеней на Подолі¹⁷⁹. На Лук'янівці розташовувалося три кладовища, а деякі райони користувалися поганою репутацією через назви місцевостей, тому міські візники відмовлялися підвозити містян до лякаючих вулиць. Так, серед містян ходили легенди, що у «Вовчому яру» живуть вовки, а «Чорний яр» є пристанищем для кримінальних осіб, тому жителі прилеглих вулиць зливали туди нечистоти¹⁸⁰. У 1908 р. навіть постало питання про перейменування вулиць¹⁸¹. Попри це, на Лук'янівці діяв винокурний завод, який був єдиним в цій частині (наприклад, у Плоській частині діяло 8 фабрик); також росли фруктові сади¹⁸². Хоч робітники були постійними відвідувачами публічних будинків¹⁸³, проте через сезонність роботи в садах власники притонів та сутенери могли відмовитися від того, щоб обрати Лук'янівку для заробітку.

В цьому районі розташовувалася в'язниця та військові казарми¹⁸⁴. Як ми знаємо зі справи про вул. Ямську, у 1904 р. губернатор заборонив переміщення публічних будинків лише через наявні казарми у Солом'янській та Лук'янівських частинах¹⁸⁵. Тому можемо говорити, що присутність саме військових чи казарм впливати на дієвість контролю проституції у частинах міста. До того ж, у двох згаданих ділянках переважало однорідне населення, тобто на Печерську – військові, а на Лук'янівці проживав бідний люд.

Натомість ми можемо спостерігати тенденцію розміщення таємних притонів у густозаселених районах Києва, де переважало неоднорідне

¹⁷⁸ Рибаків М. Невідомі та маловідомі сторінки Історії Києва. Київ, 1997. С. 24.

¹⁷⁹ Там само. С. 56.

¹⁸⁰ Рибаків М. Невідомі та маловідомі сторінки Історії Києва. Київ, 1997. С. 56-57.

¹⁸¹ Там само. С. 57-58.

¹⁸² Там само. С. 74.

¹⁸³ Барков І. В. Інститут проституції в містах південної України в 1843 – 1914 рр.: : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2018. С. 100.; ДАКО. Ф. 1. Оп. 335. Спр. 15. Арк. 5.

¹⁸⁴ Захарченко М. Киев теперь и прежде. Киев, 1888. С. 95.; Карманный иллюстрированный путеводитель по г. Киеву и его окрестностям. Киев, 1906. С. 268.

¹⁸⁵ ДАКО. Ф. 2. Оп. 40. Спр. 54. Арк. 92.

населення. Протягом 1903-1904, було викрито 19 таємних притонів, 12 з яких розміщувалися у Старокиївській ділянці. Так, на сусідніх вулицях могло розміщуватися по декілька таємних притонів. Станом на 1903 р. на Софійській вулиці було влаштовано два фіалкові заклади, що маскувалися під крамниці, ще по одному на Малій Житомирській, (Додаток 11), Малій Володимирській, та Хрещатському провулку¹⁸⁶. На Рейтарській у трьох квартирах утримувались притони з повіями, а також на Малій Підвальній, Фундуклівській та Михайлівському провулку¹⁸⁷. Протягом десяти років на Великій Підвальній, у мебльованих кімнатах «Бельгія» Василь Зайцев здавав кімнати виключно повіям, клієнтами яких переважно були військові¹⁸⁸. Варто додати, що трапляються випадки змішаного типу таємних притонів, коли вони поєднували в собі і фалковий заклад, і «хипесну квартиру»¹⁸⁹.

Якщо поглянути на карту міста, то згадані вулиці знаходилися у середмісті і виходили до центральних вулиць, таких як Велика Володимирська та Хрещатик (Додаток 12). Між іншим, найпопулярнішим місцем пошуку клієнтів повіями був саме Хрещатик¹⁹⁰. Ці вулиці були епіцентром міського життя, оскільки тут була найбільша концентрація крамниць, готелів, театрів та закладів громадського харчування¹⁹¹. Тому не дивно, що таємні притони розміщувалися поблизу згаданих вулиць, оскільки на відміну від периферії, центр – це місце постійного скупчення людей та подій¹⁹², тому в такому потоці легше сховатися. Крім того, центр міста є простором, де перетинаються носії різних соціальних та культурних практик¹⁹³, а отже потенційна клієнтура розширюється.

¹⁸⁶ ДАКО Ф. 2. Оп. 72. Спр. 247. Арк. 8; ДАКО. Ф. 2 Оп. 40. Спр. 61. Арк. 53-52, 95, 26, 1.

¹⁸⁷ ДАКО. Ф. 2 Оп. 40. Спр. 61. Арк. 5, 117; ДАКО. Ф. 2. Оп. 53. Спр. 111. Арк. 1.; ДАКО Ф. 2. Оп. 68. Спр. 100. Арк. 5.

¹⁸⁸ ДАКО Ф. 1 оп. 32. Спр. 260. Арк. 5.

¹⁸⁹ ДАКО. Ф 2. Оп. 40. Спр. 61. Арк. 52, 53, 58.

¹⁹⁰ Там само. Арк. 1, 29.

¹⁹¹ Макаров А. Хрещатик. Культурологічний путівник. Київ, 1997. С. 72-74.

¹⁹² Карповець М. Місто як світ людського буття. Острог, 2014. С.89.

¹⁹³ Там само. С. 87.

Цікавим видається те, що вулиці Софійська, Мала Підвальна, Мала Житомирська, а також Михайлівський та Хрещатський провулки виходили прямо до Київської Думи. До того ж, Мала Житомирська розташовувалася навпроти міської поліції. Відтак, притони знаходились поблизу владних інституцій. З високою ймовірністю можемо виснувати, що таке розміщення було своєрідним затвердженням свого права на даний простір.

Варто уточнити, що «центр» в міському просторі визначається не тільки історичними та картографічними рамками, а і культурним контекстом¹⁹⁴. Ми можемо говорити, що ядром міста є великі вулиці, які сполучають важливі для містян локації. Такими місцями можуть бути культурні осередки, великі комерційні місця, площі.

Наприклад, «центром» можна позначити «Латинський квартал» - вулиці, що знаходилися біля університету Святого Володимира, де селилися викладачі та студенти, які навчалися за власні кошти¹⁹⁵. На вулиці Марії-Благовіщинській, Тарасівській, Ботанічній та у Паньківському провулку сутенери утримували на квартирах по декілька повій, а навпроти ботанічного саду по Бібіковському бульвару незареєстрована повія приймала клієнтів у власному житлі¹⁹⁶. Очевидно, що організація закладів в цій місцевості була націлена саме на студентів.

Справа в тому, що на початку ХХ ст. в Російській імперії стає поширеною порнографічна література та зображення. Переважно це були фотографії оголених жінок, короткі вірші та розповіді на кілька сторінок (Додаток 13)¹⁹⁷. Такий «секретний товар» міг експортуватися з закордону чи вироблятися в

¹⁹⁴ Там само. С. 84-85.

¹⁹⁵ Гирич І. Історичний путівник по Києву. Український Київ ХІХ — поч. ХХ ст.: культурологічний есей. Київ, 2017. С. 95.

¹⁹⁶ ДАКО Ф. 2. Оп. 40. Спр. 61. Арк. 5, 109, 13, 49.

¹⁹⁷ Б.а. Порнографические карточки. *Приднепровский край*. 1913. 28 ноября.; Б.а. «Секретный» товар. *Голос Москвы*. 1909. 23 ноября.

містах Російської імперії, а потім розповсюджуватися по всій імперії¹⁹⁸. Поширювалася порнографія різноманітними способами: в крамницях, торгівельних рядах, вулицях, навіть пропонувалася на площах¹⁹⁹. На сторінках «Одесского листка» згадувалось, що покупцями таких виробів здебільшого були вихованці навчальних закладів²⁰⁰. Ймовірно, в Києві такий продаж набув особливого розмаху, оскільки в 1908 р. генерал-губернатор видав постанову, за якою штрафом в розмірі 500 рублів (приміром, така сума було річною зарплатнею київського учителя)²⁰¹ каралися ті продавці, які продавали порнографічні зображення малолітнім та учням навчальних закладів²⁰².

Тому можна говорити про те, що така література та зображення могли спонукати студентів до відвідування повій, оскільки на відміну від сільського середовища, у місті розмови про «сексуальні практики» були табуйовані, принаймні про них замовчували²⁰³. До того ж, протягом другої половини ХІХ ст. початку ХХ ст. в художній літературі європейських та імперських авторів романтизується сюжет про повію та її рятівника²⁰⁴. Крім того, дослідник Тарас Самчук зазначає, що відвідування повій студентами було способом проявити власну маскуліність в чоловічому колі, особливо після закінчення гімназій, де був більш суворий регламент на відміну від університетів відкритого типу²⁰⁵. В умовах, коли частина студентства почала засуджувати своїх однокашників

¹⁹⁸ Б.а. Борьба с порнографией. *Московские ведомости*. 1912. 24 апреля; Б.а. Порнограф. *Московская газета*. 1912. 15 апреля; Б.а. Фабрика порнографии. *Русское слово*. 1908. 5 Июля.

¹⁹⁹ Б.а. За порнографию. *Утро*. 1914. 6 июня.; Б.а. Борьба с порнографией. *Московские ведомости*. 1912. 24 апреля.; Б.а. «Секретный» товар. *Голос Москвы*. 1909. 23 ноября.

²⁰⁰ Б.а. Слухи и факты. *Одесский листок*. 1912. 10 сентября.

²⁰¹ Молчанов В. Життєвий рівень населення м. Києва у другій половині ХІХ ст. *Проблеми історії України ХІХ–початку ХХ ст.* Київ, 2015. № 24. С. 70.

²⁰² Б. а. Действия администрации. *Русское слово*. 1908. 10 ноября

²⁰³ Маєрчик М. Дошлюбні інтимні стосунки серед молоді в селах і містах Східної та Центральної України на початку ХХ ст. 2010. С. 107.

²⁰⁴ Marchand H. L. The erotic history of France an Including a History of its Erotic Literature. New York, 1933. Р. 228.; Симонова С. Образ блудницы в феминистической беллетристике начала ХХ в. *Новый филологический вестник*. 2016. №2 (37). С. 88.

²⁰⁵ Самчук Т. Заборонене дозвілля студентів Університету св. Володимира: алкоголь, азартні ігри, публічні будинки (1834-1863). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2019, Вип. 52. С. 53.

за відвідування публічних будинків²⁰⁶, а самі заклади почали витісняти на окраїну, таємні притони розташовувалися в місцях попиту на сексуальні послуги.

Нелегальну проституцію було виявлено і на Липках, що входив до Двірцевої частину. Липки були елітним районом міста, адже тут проживали сім'ї аристократів²⁰⁷ та чиновники. В цій частині знаходилося декілька парків з царським палацом, «Заклад мінеральних вод» та «Шато-де-Флер», де відбувалися найвишуканіше міські гуляння²⁰⁸. З одного боку, можна зробити припущення, що поліція намагалася не допустити існування проституції в цій місцевості, задля спокою заможних мешканців Києва. Так, в «Київській думці» згадується, що у 1915 р. було викрито таємний притон у квартирі на Олександрівській 37 (яка знаходилась в Двірцевій та Подольській частинах), який утримувала Глафіра Єлесеєва навпроти «Шато»²⁰⁹.

З іншого боку, можна розглядати варіант хабарництва чи співучасті нижчих чинів поліції. Так, до 1904 р. на Круглоуніверситетському спуску розміщувався добре організований притон, в якому зпрацювало 14 повій.²¹⁰ Зазначалось, що орендодавець Шпаковський з відома околичного здає приміщення сутенерам, оскільки вони платять за вартість кімнат у два рази більше²¹¹. Також на прилеглій до Круглоуніверситетського спуску вулиці знаходилася хипесна квартира²¹².

В тій же ділянці на вул. Басейна проживала Пелагея Репренцова. Під-час затримання власниця притону підтвердила, що протягом 15 років утримує на

²⁰⁶ Там само. С. 56.

²⁰⁷ ДАКО. Ф 2. Оп. 40. Спр. 54. Арк. С. 9.; Рибаків М. Невідомі та маловідомі сторінки Історії Києва. Київ, 1997. С. 119.

²⁰⁸ Бублик В. Путеводитель по Киеву и его окрестностям. Киев, 1890. С. XI.

²⁰⁹ ДАКО. Ф 2. Оп. 53. Спр. 111. Арк.

²¹⁰ ДАКО. Ф. 2 оп. 40. Спр. 61. Арк. 121.

²¹¹ Там само. Арк. 122.

²¹² Там само. Арк. 24.

квартирі повій²¹³. За час розслідування виявилось, що поліцейський приставу та місцевий околодочний знали про таємний притон²¹⁴. Додавалось: «[...] они с Репринцовой, часто бывают на улицах и в Ресторане Ловрубина.»²¹⁵

Варто згадати, що Круглоуніверситетський спуск знаходився неподалік від Бессарабського ринку, а вулиця Басейна вела до того ж таки базару, де знаходилися шинки та кінна станція. На початку ХХ ст. жителі Києва скаржилися, що у місті недостатньо базарів, оскільки їм доводилося йти за покупками продуктів (які знаходилися в центральних частинах) з найвіддаленіших вулиць міста²¹⁶. Це означає, що київські ринки були місцем щоденного скупчення людей з різних соціальних верств, а отже потенційна клієнтура на послуги повії розширювалася і повії однозначно могли знайти клієнтів, тому розміщення притонів у будинках неподалік ринку було зручним для власників притонів та повій.

Підтвердженням цього можуть слугувати ще декілька випадків. У Плоській частині неподалік Житнього ринку в «Готелі Дудмана» постояльцям пропонували повій, а також влаштовували «попойки»²¹⁷. В Подільській частині на Андріївському узвозі близько семи років знаходився фіалковий заклад мінеральних вод²¹⁸. Згадувалось, що повії знайомилися з чоловіками на «толкучках», тобто барахолках чи великих ринках²¹⁹. Зокрема, неподалік узвозу розташовувався Олександрівський ринок, а біля фонтана Самсона торгували вживаними речами (Додаток 14)²²⁰. До Олександрівського ринку вела вулиця з однойменною назвою, де притон розміщувався в готелі «Палестина»²²¹.

²¹³ Там само. Арк. 23.

²¹⁴ Там само.

²¹⁵ Там само.

²¹⁶ Гуржій І. О. Купецтво Києва та Київщини XVII–XIX ст. Київ, 2013. С. 165.

²¹⁷ ДАКО Ф. 2 оп. 40. Спр 61. Арк. 9.

²¹⁸ ДАКО. Ф. 2. Оп 68. Спр. 79. Арк. 9

²¹⁹ Там само.

²²⁰ Гуржій І. О. Купецтво Києва та Київщини XVII–XIX ст. Київ, 2013. С. 167.

²²¹ ДАКО Ф. 2. Оп. 68. Спр. 79. Арк. 9.

Неподалік Олександрівської вулиці існував притон з чотирьох кімнат, який утримував Микола Цирюк на Андріївській, 20 (Додаток 15)²²². Жителі міста нарікали, що збоку цього будинку знаходиться благодійна чайня та училище церковно-приходської Борисоглібської церкви²²³. В квартирі починалися «безобразия», коли там з'являється якийсь Олексій, хоча навіть після його виселення з Києва в так званому закладі продовжувалися вечірні гуляння.²²⁴

Дивним видається те, що в Плоскій частині, де знаходилося 8 заводів, за весь час було виявлено лише 1 таємний притон і лише на вулиці, яка виходила до базару та межувала з Подільською частиною (Додаток 16). Така статистика може свідчити про нечисленність проституції в цій частині міста, а отже для влаштування нелегальних притонів власники та сутенери віддавали перевагу вулицям, які виходили/розташовувалися в таких частинах як Поділ – місцях постійного обігу грошей та притоку людей. До того ж, дослідник Ігор Кон зазначає, що робочі не завжди могли дозволити собі відвідувати повій через скрутне фінансове становище, в якому вони перебували²²⁵. Як бачимо, добре організовані таємні притони в просторі міста прагнули розташовуватися поруч з комерційними практиками киян і в такий спосіб займати повноправне становище в суспільстві.

Безбланкові повії віддавали перевагу помешканням на Великій Васильківській²²⁶. На цій вулиці розташовувалися одні з найдешевших в місті мебльовані кімнати, вартість яких становила 30-40 коп. за добу²²⁷, тому можемо зробити припущення, що оренда житла тут коштувала недорого.

²²² Там само.

²²³ Гуржій І. О. Купецтво Києва та Київщини XVII–XIX ст. Київ, 2013. С. 167.

²²⁴ ДАКО. Ф. 2 оп. 40. Спр. 61. Арк. 45.

²²⁵ Кон І. Клубничка на березке: Сексуальна культура в Росії. Москва, 2010. С. 42.

²²⁶ ДАКО Ф. 2 Оп. 72. Спр. 547. Арк. 11; ДАКО Ф. 2 оп. 40. Спр. 61. Арк. 5, 61, 104, 109.; ДАКО Ф. 2 Оп 53. Спр. 170. Арк. 5.

²²⁷ Бублик В. Путеводитель по Киеву и его окрестностям. Киев, 1890. С. VI.

Також нам відомо, що на цій вулиці існувала одна хипесна квартира та два добре організовані притони²²⁸.

У 1915 р. у Бульварній частині на Солом'янці винаймали житло повії на вулиці Мокрій²²⁹. А на Вокзальній Дувід Мошков Гер здавав квартири в оренду повіям для «непотребства»²³⁰. Варто зауважити, що «власник» квартири насправді орендував житло і платив за нього 17 рублів на місяць²³¹. Стосунки Дувіда Мошкова з повіями виглядали як партнерські, оскільки після введення військового стану в місті проституція заборонялася, тому власники готелів побоювалися здавати номери повіям, натомість Дувід Мошков здавав приміщення повіям по 2-3 рублі, за яке платили чоловіки²³². До того ж, клієнти платили і за послуги повій по 40-50 копійок²³³. Приміром, на кінець ХІХ ст. за таку суму можна було два рази поснідати в ресторані²³⁴.

Таким чином, найбільша кількість таємних притонів розташовувались в середмісті, що було зумовлено економічним фактором. Переважна більшість фіалкових закладів розміщувалися на вулицях, які ввели до Хрещатику, натомість безбланкові повії, що жили групами чи поодинці, віддавали перевагу селитися на більш віддалених вулицях від центру міста, оскільки жінки утримували себе самостійно. Місця проживання повій, які ще називали притонами, у більшості випадків слугували їм житлом, тоді як про вулиці, на яких вони шукали клієнтів нам мало відомо, адже поліція орієнтувалася на викриття саме «притонів» (навіть якщо у такого «закладу» не було власника), як місця злочину. Ситуація з розміщенням добре організованих таємних притонів виглядає прямо протилежно розміщенню публічних будинків, оскільки останні мали легальний статус, тому знаходилися під контролем

²²⁸ ДАКО Ф. 2 оп. 40. Спр. 61. Арк. 5, 61, 104.

²²⁹ ДАКО Ф. 2 оп 53. Спр. 170. Арк.

²³⁰ Там само. Арк. 1.

²³¹ Там само. Арк. 8.

²³² Там само. Арк. 5,7.

²³³ ДАКО Ф. 2 оп 53. Спр. 170. Арк. 5.

²³⁴ Молчанов, В. Життєвий рівень населення м. Києва у другій половині ХІХ ст. Проблеми історії України ХІХ–початку ХХ ст. Київ, 2015. № 24. С. 62.

суспільства, яке впливало на їхню локалізацію. Містяни та адміністрація маргіналізували борделі в просторі витісняючи їх на периферію, натомість організатори таємних притонів самостійно обирали місця розташування закладів орієнтуючись на прибутковість, тому вони розміщувалися серед неоднорідного населення, біля комерційних місць. Звісно, на такі притони жителі вулиць також намагалися вплинути, проте через високий рівень хабарництва місцевих поліцейських, містянам було складно вплинути на закриття нелегальних борделів, які суспільством хоч і визначалися неприйнятними, проте існували поруч/в громадських місцях на власний розсуд.

3. Поширені правопорушення та злочини

Для того, щоб зрозуміти як функціонували борделі з середини, нам варто розглянути проблеми та конфлікти пов'язані з ними. У такий спосіб ми зможемо побачити специфічну культуру, яка формувалася в/навколо подібних закладів.

3.1. Неповнолітні повії та сутенерство

Однією з поширених проблем у містах Російської імперії, була проституція неповнолітніх (Додаток 17). У 1904 р. Завідувач Розшукувальної частини Київської Міської поліції у рапорті за 1902-1904 рр. виокремлював декілька чинників дитячої проституції²³⁵. За Київською статистикою повіями у юному віці ставали напівсироти та діти бідних, які не мали постійного місця проживання²³⁶. Якщо поглянути на список неповнолітніх повій, то за становою належністю 50% були доньками селян та ще 50% міщан²³⁷. В притонах проживала така ж кількість, як і на вулицях²³⁸. Вік повій варіювався від 11 до 15 років, траплялися поодинокі випадки, коли дівчатам було по 10 років²³⁹. Дослідниця Н. Мартиненко зазначає: у разі, якщо дівчата за 3-4 роки не помирили від роботи повіями, переважна більшість примусово ставали бланковими повіями²⁴⁰.

За словами поліції, «вербуванням» в повії займалися «агенти», власників притонів чи такі ж самі чоловіки-безхатьки, які скориставшись ситуацією гвалтували дівчат, а потім продавали їх в притони чи публічні будинки. Згадувалося, що через голод на вулиці, дівчата могли обирати роботу повії і разом з тим займатися крадіжками²⁴¹. Також наголошувалося, що способом повернути дівчат до проституції була схема, коли власники притонів начебто

²³⁵ ДАКО. Ф. 2. Оп. 40. Спр. 61. Арк. 86.

²³⁶ Там само. Арк. 92.

²³⁷ Там само.

²³⁸ Там само.

²³⁹ Там само.

²⁴⁰ Там само.

²⁴¹ Там само. Арк. 87.

з добрих намірів влаштовували дівчат на роботу покоївками у власне житло чи гастрономічний заклад, магазин. Варто зазначити, що такий спосіб був поширеним у той час, адже новоприбулі жінки з селищ були незахищеною верстою як в правовому, так і в фактичному значенні²⁴². Опинившись без освіти в незнайомому середовищі, вони обирали будь-яку доступну роботу і могли зазнавати сексуального насильства зі сторони чоловіків²⁴³. Траплялися в київській реальності і нетипові випадки. Наприклад, в утримувачка таємного притону на Рейтарській працювало шість молодих жінок, послуги чоловікам надавала неповнолітня донька власниці притону²⁴⁴.

Загалом, можна виділити декілька причин, чому саме малолітні дівчата користувалися попитом у власників закладів та чоловіків. Вже згадувалося, що новоприбулих жінок без освіти було легше обдурити. Власниці закладів чи сутенери піддавали повій постійній сексуальній експлуатації, фізичним покаранням, погрозам; через те, що власники житла постійно постачали жінок одягом, їжею та іншими жіночими речами, ці жінки опинялися в заборгованості перед ними²⁴⁵. Згадані чинники впливало на фізичне та психологічне здоров'я жінок. У київській реальності того часу згадувалося, що на Пушкінській вулиці Євросинія Погорецька, якій було 19 років, випила карболову кислоту, оскільки була в залежності і власниці притону на Великій Васильківській²⁴⁶. Таким чином вік повії, її спроможність працювати та презентабельність для клієнтів були обмеженими, тому власникам закладів було зручніше обирати неповнолітніх з фінансових міркувань.

²⁴² Мартыненко Н. Российское общество в борьбе с проституцией (начало XX в.). *Известия Уральского государственного университета. Сер. 2, Гуманитарные науки.* 2008. N 59, вып. 16, 2008. С. 60.

²⁴³ Маєрчик М. Дошлюбні інтимні стосунки серед молоді в селах і містах Східної та Центральної України на початку XX ст. 2010. С. 107.; Б. а. Царицын. *Одесский листок.* 3 ноября. 1911.

²⁴⁴ ДАКО. Ф. 2. Оп. 40. Спр. 61. Арк. 4.

²⁴⁵ ДАКО. Ф. 2. Оп. 40. Спр. 61. Арк. 87.

²⁴⁶ ДАКО. Ф. 2. Оп. 40. Спр. 61. Арк. 5.

Варто згадати, що на той час у Європі, серед аристократії та інтелігенції педофілію романтизували, оскільки вбачали, що малолітні дівчата незіпсуті²⁴⁷. Звісно на сторінках імперської преси продаж як дітей, так і жінок засуджувався²⁴⁸, проте ми можемо говорити, що у вищому колі все ж таки існував попит на неповнолітніх, тому їхня вартість могла коштувати дорожче. Прикладом цього є журналістське розслідування, яке висвітлює явище дитячої проституції: «[?] богачи которые устраивают этим детям отдельные квартиры, нанимают для них прислугу [?]. На этих квартирах празднуются самые гнусные оргии. По вечерам, на Крещатике, можно слышать десятки таких предложений от девочек»²⁴⁹. Завідуючий Розшукувальної частини Рудий додавав, що такі «райские ночи» переважно відбувалися на Київських дачах²⁵⁰.

Таким чином, через фінансові проблем у сім'ях, неповнолітні дівчата ставали безпритульними і проживали на вулицях, де за них ніхто не був відповідальним, тому діти ставали легкою здобиччю для тих, хто бажав нажитися на їхній праці. Також дослідники пов'язують, що дитячій проституції сприяла відсутність в імперії системи, щодо усунення дитячої безпритульності²⁵¹.

3.2. Порухнення громадського спокою.

У цій роботі ми неодноразово наголошували, що одна з причин витіснення публічних будинків на периферію міста була їхня галасливість. Розглянувши детально сутність окремих конфліктів ми спробуємо встановити, чому, і що саме подразнювало та порушувало спокій жителів вулиць, на яких розміщувалися легальні борделі. А також, яким чином конфлікти вирішувалися поліцією, і чи були ці заходи дієвими.

²⁴⁷ Мюшамбле Р. Оргазм і Захід. Київ, 2011. С. 210.

²⁴⁸ Б.а. "Артист" эмира бухарского. *Русское слово*. 1912. 3 сентября.

²⁴⁹ ДАКО. Ф. 2. Оп. 40. Спр. 61. Арк. 83.

²⁵⁰ Там само.. 100.

²⁵¹ Мартыненко Н. Российское общество в борьбе с проституцией (начало XX в.). *Известия Уральского государственного университета. Сер. 2, Гуманитарные науки*. 2008. N 59, вып. 16, 2008. С. 62.

Як було зрозуміло з попередніх розділів, жителі Ямської аргументували можливе переміщення публічних будинків з їхньої вулиці тим, що такі заклади більше не вписувалися в їхній простір, оскільки раніше неблагополучне середовище на початку нового століття трансформувалося в сприятливу для проживання вулицю, проте кінцевому «переродженню» заважали публічні будинки²⁵². Перш за все, містяни акцентували увагу на тому, що наявність публічних будинків погано впливає на дітей, які проживають в цій місцевості²⁵³. Варто зауважити, що «сексуальне виховання» дітей не інтелігенції, базувалося на релігійно-моральних нормах, залякуванням венеричними, психічними захворюваннями або зовсім замовчуванням про секс²⁵⁴. Тому ми можемо говорити, що ставлення жителів (принаймні, які мали дітей) вулиці до наявних публічних будинків було детерміновано. У такий спосіб публічні будинки одразу маркувалися неприйнятною та ворожою сферою. А якщо враховувати численні правопорушення з боку власників закладів, то конфлікти були неминучими та затяжними.

Порушення громадського спокою обивателями та відвідувачами публічних будинків, головним чином стосувалося перенесенню дійств з середини борделів назовні, що безумовно суперечило правилам для власниць закладів. Проте основою конфліктності між жителями і борделями можна вбачити в різній культурі.

Жителі Ямської вулиці «вертепами» називали сварки та бійки, що відбувалися поблизу чи всередині публічних будинків²⁵⁵. За словами жителів вулиці, «вертепи» відбувалися кожену ніч і до ранку²⁵⁶. Також містяни згадували, що чоловіки найбільше відвідували заклади по неділях та у святкові дні і через такий притік населення відбувалися різні сутички²⁵⁷. Тому ми

²⁵² ДАКО. Ф. 2. Оп. 40. Спр. 54. Арк. 72.

²⁵³ Там само.

²⁵⁴ Кон И. Клубничка на березке: Сексуальная культура в России. Москва, 2010. С. 46.

²⁵⁵ ДАКО. Ф. 2. Оп. 40. Спр. 54. Арк. 82.

²⁵⁶ ДАКО. Ф. 2. Оп. 40. Спр. 54. Арк. 82.

²⁵⁷ Там само. Арк. 92.

можемо говорити, що такі щонічні дійства в приватному просторі порушували звичний уклад життя. І в цьому полягала основа конфліктності між жителями вулиці та публічними будинками, а саме у різному способі проведення дозвілля, а отже різних культурних практик, що були несумісним з приватним простором. Вживаючи означення «вертепу» до дійств в/поблизу публічних будинків, жителі вулиці таким способом маркували їх та відвідувачів як злочинців та порушників спокою.

Свідченням того, що публічні будинки позиціонували себе як заклади дозвілля свідчить низка факторів. Якщо поглянути на внутрішній уклад у такому закладі, то він є викривленим віддзеркаленням типового на той час ресторану. Саме образ І-ІІ розрядного ресторану, а не трактиру моделювався в легальному публічному будинку. По-перше, регламент часу встановлений циркулярами, задавав загальний тон. Борделям дозволялося працювати звечора і до світанку²⁵⁸. Звісно, таким способом влада намагалася приховати «непотребство» від очей містян. У Києві як і в інших великих містах імперії, розважальні заклади, чайні та кафе зазвичай працювали до 11 вечора, лише поодинокі і найдорожчі ресторани до 2-3 годин ночі²⁵⁹. Виходить, що публічні будинки були єдиними, які працювали у той самий час, що й фешенебельні заклади. По-друге, як і в останніх, у борделях також подавали алкогольні напої²⁶⁰, що між іншим для них було заборонено²⁶¹. По-третє, лише в гастрономічних закладах І-ІІ типів грав оркестр та виступали співаки²⁶². Стосовно борделів, з відомих нам справ відомо, що з деяких закладів лунала

²⁵⁸ Правила для содержательниц домов терпимости // «А се грехи злые, смертные...», 2004. С. 647.

²⁵⁹ Левчук О. Дозвілля у повсякденному житті киян початку ХХ ст. (за матеріалами місцевих газет). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2017, № 48. С. 239.

²⁶⁰ ДАКО. Ф. 2. Оп. 40. Спр. 54. Арк. 95, 123.

²⁶¹ Правила для содержательниц домов терпимости // «А се грехи злые, смертные...», 2004. С. 647.

²⁶² Засосов Д., Пызин В. Повседневная жизнь Петербурга на рубеже XIX-XX веков. Москва, 2003. С. 146.

музика, яку виконували скрипаль та піаніст²⁶³. Окрім сексуальних послуг, запропонований чоловікам міцний алкоголь, стимулював до сварок та бійок. Не виключені в борделях й азартні ігри, як у незареєстрованих притонах Миколаєва²⁶⁴. З таємними притонами виходить схожа ситуація, але на відміну від публічних будинків, час в притонах, котрі маскувалися під готелі чи квартири, міг бути необмеженим офіційним регламентом.

Таким чином, легальні та нелегальні борделі були своєрідними розважальними закладами в епоху, коли зростав попит на видовища. Крім того, відвідування публічного будинку було способом приміряти на себе культуру еліти (хоч в спрощеному та еклектичному вигляді) тим верствам/групам населення, яким вона була недоступною.

Також, однією з головних причин конфліктності жителів вулиці з публічними будинками була загроза життю пересічним містянам. Яскравим прикладом є інцидент, що відбувся на Ямській вулиці, під-час якого постраждала дитина. Так жителі вулиці описували згаданий випадок :

Как днем так и в позднее время пройти по этой улице, чтобы не подвергнуться какой либо несчастной участи совершенно безвинно, как это произошло 3-го Июля [1905 г.] с дочерью 10-ти лет девочкой домовладелицы Ямской ул. №9. возвращаясь домой на извозчиках произошел выстрел, действительно как по собранным справкам от стоящего на посту Городового, то это происходит от упомянутых домов где всегда участвуют разные темные лица, стоявшие за ними в защиту, при каком либо малейшем недоразумении посетителю начинают наносить побои [...] но даже с Чиновником Полиции был такой казус, который чуть в [доме] № 20 не подвергся побоям [...]

Також загрозу для місцевих жителів становили «вишибали» та «коти», які виконували доручення власниць закладів. Окрім них, власниці борделів для нічної варті винаймали козаків 1-го уральського полку, від яких постраждала одна із сусідок публічного будинку. За численні зауваження та скарги до поліції у бік власниці борделю Байкової, «по наводке» козаки нанесли Євдокії

²⁶³ ДАКО. Ф. 2. Оп. 40. Спр. 54. Арк. 111, 129.

²⁶⁴ Барков І. Інститут проституції в містах південної України в 1843 – 1914 рр.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2018. С. 164.

²⁶⁵ ДАКО. Ф. 2 оп. 40. Спр. 54. Арк. 77.

Карчаковій тяжкі побої, а саме два глибоких поранення в голову²⁶⁶. Згадувалося, що відвідувачі публічних будинків, якими були артилерійці з під Корса били та пограбовували жителів Ямської²⁶⁷.

Сюжети на кшталт бійок між відвідувачами та власниками закладів були поширеними випадками у київській реальності того часу. Такі дійсва не тільки порушували громадський спокій, в них потрапляли без власного на те бажання перехожі. Підтвердженням цього є ще декілька випадків, пов'язаних з таємними притонами.

Так, жителі Круглоуніверситетської нарікали на постійні бійки на їхній вулиці через існування таємного притону. Підкреслювалося, що сім'ям неможливо жити через наявний шум. В одному випадку навіть постраждав перехожий, якого побили ногами²⁶⁸. В іншому епізоді дворянин Володимир Тхоржевський отримав кілька синців від сутенера Василя Павука, який бився з студентами на вулиці біля притону²⁶⁹. Також жителі міста стали свідками сутички на Хрещатику між повією та сутенером, коли співмешканець власниці таємного притону Литвинов «[...]совершенно почти изувечил палкой девушку[...]»²⁷⁰. Крім того, сутенер в нічний час «шатався» центром Києва та погрожував ножом чи палицею перехожим²⁷¹, ймовірно, з метою пограбування. Чисельні публічні сварки могли споглядати жителі Хрещатицького та Михайлівського провулків, коли власниці таємних притонів Марія Гусєєва та Акуліна Литвина з'ясовували стосунки з сутенером Ігнатієм Васіковським, якого називали «нахлебником и вымателем»²⁷². Через що Васіковський переманював повій в таємний притон Шалобалової на Малій Володимирській²⁷³.

²⁶⁶ Там само. Арк. 83.

²⁶⁷ ДАКО. Ф. 2 оп. 40. Спр. 54. Арк. 95.

²⁶⁸ ДАКО. Ф. 2. Оп. 40. Спр. 61. Арк. 121.

²⁶⁹ ДАКО. Ф. 2. Оп. 68. Спр. 100. Арк. 18.

²⁷⁰ ДАКО. Ф. 2. Оп. 40. Спр. 61. Арк. 53.

²⁷¹ Там само.

²⁷² Там само. Арк. 118.

²⁷³ Там само.

Варто звернути увагу, що скарги до поліцмейстера та Губернатора надходили лише від жителів вулиць, на яких відбувалися сварки та бійки. Натомість відвідувачі, які були частиною «вертепів», у вирішенні конфліктів, пов'язаних з непорозуміннями в борделях, у крайньому випадку зверталися лише до городових, тобто до найнижчого представника поліції, який вирішував конфлікти безпосередньо на місці подій. Подібним чином реагували і відвідувачі таємних притонів, які зверталися до поліції лише у тому випадку, коли ставали жертвами крадіжок і прагнули повернути набуте майно²⁷⁴.

Чисельні клопотання від жителів вулиць прилеглих до легальних та нелегальних борделів зумовлені фактичним порушенням спокою, тому вони прагнули врегулювати конфлікти адміністративним шляхом. Натомість про причини конфліктів, що відбувалися всередині закладів нам відомо небагато, тому ми можемо висунути припущення, що відвідувачі намагалися будь-які суперечки врегулювати самотійно. Таке різне ставлення до конфліктів зумовлено кількома чинниками, тому варто розглянути окремі випадки.

На час православного свята Успіння Святої Богородиці публічні будинки мали бути закритими, проте власниці борделів Байкова та Кліщевська проігнорували дане правило, у результаті чого в двох закладах трапилося велике скупчення солдатів²⁷⁵. Конфлікт між власницею та військовими відбувся через те, що солдат заплатив за послуги повії 4 руб. 5 коп.²⁷⁶ Коли відвідувач залишився наодинці з повією, «лакеї» Байкової виштовхали його із закладу, після чого солдат повернувся з городовим²⁷⁷. На вимоги повернути кошти, Байкова не заперечувала своїх дій, але віддавати гроші не збиралася і в додачу взяла стілець, щоб вдарити ним солдата, проте городовий зміг вчасно

²⁷⁴ ДАКО. Ф. 2. Оп. 40. Спр. 61. Арк. 53, 58, 97.

²⁷⁵ ДАКО. Ф. 2 Оп. 40. Спр. 54. Арк. 82

²⁷⁶ Там само. Арк. 111.

²⁷⁷ Там само.

вмовити його піти для уникнення бійки²⁷⁸. Ображений чоловік не збирався здаватися і через певний час в ту саму ніч повернувся з солдатами, щоб «вмовити» Байкову повернути гроші, натомість у відповідь отримав ляпас від власниці закладу. Кінцем історії стала бійка на вулиці між солдатами з одного боку, та сутенерами з «викидайлами» з іншого²⁷⁹. За словами жителів, бійка перетворилося в «кроваое побоище и резню», під-час якої багатьох поранили, а одного солдата госпіталізували через глибокий поріз руки²⁸⁰. В той же день, в будинку Кліщевської, козаки розрізали солдату вухо шашкою²⁸¹.

Подібні ситуації відбувалися й раніше, все в тої ж Марії Байкової, коли кухарю готелю «Росія» сифоном розбили голову²⁸². Мирним способом нічний сторож зміг врегулювати конфлікт між Байковою та солдатом, в якого за звичною схемою відібрали 50 коп., які з власної кишені повернув сторож²⁸³.

На Фундуклівській Василь Павук разом з співмешканкою Марією Лінкевич винаймали квартиру та утримували двох повій за наступними умовами:

[...] получаю по договору: За стол и квартиру 1 ½ рубля в сутки, за постель 30 коп. в сутки, да за постельное белье в отдельности, так что всего в сутки мне девка платит два рубля; если же девке нужно платье, то даю ей на прокат, а если она берет себе платье, или какую нибуть одежду, то беру по стоимости одного²⁸⁴.

На перший погляд такі стосунки виглядали як партнерські, оскільки повії самостійно шукали клієнтів. Але коли дівчата збиралися піти від Павука, він пообіцяв, що знайде та вб'є їх.²⁸⁵ Між іншим, Лінкевич теж отримувала погрози вбивством, якщо вона б задумає покинути Павука²⁸⁶. Опинившись в такій ситуації сімнадцятилітня повія Уляна Дзюбина підійшла на Хрещатику до

²⁷⁸ ДАКО. Ф. 2 Оп. 40. Спр. 54. Арк. 95.

²⁷⁹ Там само. Арк. 84.

²⁸⁰ Там само.

²⁸¹ Там само. Арк. 85.

²⁸² Там само. Арк. 84.

²⁸³ Там само. Арк. 113

²⁸⁴ ДАКО. Ф. 2. Оп 68. Спр. 100. Арк. 11.

²⁸⁵ Там само. Арк. 8.

²⁸⁶ Там само. Арк. 12.

студентів Київського політехнічного університету та попросила допомогти вибратися їй від сутенера²⁸⁷. Студенти відгукнулися на прохання та відправилися ввечері на квартиру, де почали збирати речі Дзюбиної. У відповідь на такі дії Павук схопив палицю. Спершу студентам вдалося її вихопити, але потім сутенер встиг взяти ніж, начебто щоб залякати хлопців, натомість поранив на вулиці студента Михайла Медведіна та ще двох побив. Про цей випадок поліція дізналася завдяки перехожому, який випадково отримав побої від Павука²⁸⁸.

Такі спроби самотійно врегулювати конфлікти можна пов'язати з поняттям чоловічої честі. З кінця XVIII ст. в аристократичному колі формується стереотип чоловічої честі, який складається з понять відваги, відчутті справедливості, наполегливості, сміливості та повазі до власної персони²⁸⁹. На відміну від попередніх століть, з цього часу чоловіча честь базувалася у більшій мірі на моральних імперативах і частково була позбавлена насильницьких методів її захисту²⁹⁰. Проте в середовищі середнього класу поняття честі дещо трансформувалося і її відстоювання відбувалося не словом, а ділом. Кастовим групам, особливо таким як військові та студентство, які мали писані та неписані кодекси поведінки, важливо було викликати на «дуель» образника як всередині групи так і поза нею, щоб відстояти не тільки свою честь, а і спільноти до якої належать²⁹¹. У такий спосіб середні класи могли уподібнитися до еліти та урівняти своє соціальне становище, викликавши на поєдинок вищого в соціальній ієрархії²⁹². В Російській імперії дуелі були заборонені, і лише в 1894 р. такі поєдинки

²⁸⁷ Там само. Арк. 8.

²⁸⁸ Там само. Арк. 3.

²⁸⁹ George L. Mosse. *Image of Man. The Creation of Modern Masculinity*. New York, 1996. С. 17-18

²⁹⁰ Ibid. 20.

²⁹¹ Ibid. 22.

²⁹² Ibid.

фактично легалізували в офіцерській спільноті²⁹³. Проте сутність чоловічої честі на будь-якому соціальному рівні залишалася незмінною і відстояти або продемонструвати її за допомогою фізичної сили було важливо, щоб довести свою мужність.

Отже, чоловіки, які відвідували борделі і брали участь у сутичках не зверталися до поліції у вирішення конфліктів, оскільки це означало б привселюдно визнати свою слабкість. Неспроможність захистити честь своєї спільноти означало втратити власний статус в цій групі, що було принизливо. Випадок з студентами демонструє наскільки в цій чоловічій спільноті важливо було довести власну «благородність», і таким чином спростувати тогочасні стереотипи про розбишацтво студентської «корпорації»²⁹⁴.

Звісно, у згаданих випадках не варто відкидати і суто людські чинники, такі як співчуття чи агресія, а також дія алкоголю на вчинки чоловіків. Також варто згадати і про тогочасну систему покарань для утримувачів таємних притонів, сутенерів та власниць публічних будинків, котрі порушували законодавство. Адже вона була далекою від досконалості; тому частково це могло спонукати чоловіків до врегулювання будь-яких конфліктів самотужки задня встановлення справедливості.

З наведених у попередніх розділах прикладі, можна зрозуміти, що давати хабаря нижчим чинам поліції, було поширеною практикою серед утримувачів легальних та нелегальних борделів. У такий спосіб заклади могли функціонувати та порушувати встановлені для них правила, тим самим збільшуючи свій прибуток. Тому ми можемо говорити, що ставши свідками поліцейської бездіяльності, деякі з містян не бачили сенсу звертатися до неї. Крім того, хабарництво з боку поліції було загальноімперською проблемою,

²⁹³ Мар'єнко М. Pro et contra: дискусии о дуэли в российской публицистике конца XIX–начала XX вв. *Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія «Історія»*. № 55, 2019. С. 21.

²⁹⁴ Посохов І. Студенти університетів Російської імперії XIX–початку XX ст. і місцеве суспільство. *Історичний архів. Наукові студії*, № 18/19, 2010. С. 39.

через недостачу кваліфікованих кадрів, низьку зарплатню, влада на місцях зловживала своїм становище задля поліпшення власного фінансового становища²⁹⁵. Якщо додати до цього поширені на кінець XIX ст. соціалістичні рухи і недовіру до поліції як до представників імперської влади, то її авторитет та престиж в очах киян зовсім втрачався.

У разі, якщо правопорушення все ж таки вдавалося довести, покарання для утримувачів притонів та публічних будинків були нетяжкими. Наприклад, за те що власниця публічного будинку образила городского привселюдно здерши з нього погони, а в її будинку відвідувачі неодноразово ставали жертвами крадіжок, власниця два місяці знаходилася під арештом поліції²⁹⁶. За час перебування у в'язниці публічному будинку заборонялося працювати, проте за власницею залишалося право знову його відкрити²⁹⁷. У випадку, коли власників таємних притонів притягувались до відповідальності, то Мирові Судді встановлювали максимальне покарання для них від трьох днів до одного місяця арешту без конфіскації майна²⁹⁸.

З 1906 р. у Києві на додачу до арешту додавалося обов'язкове виселення з міста у зв'язку з впровадженням воєнного часу. Дане розпорядження діяло до кінця існування Російської імперії. На час Першої світової власників нелегальних будинків виселяли вже з Київської губернії. Правопорушникам дозволялося самостійно обирати місце для проживання, і після узгодження з адміністрацією власник нелегального закладу мав покинути губернію. Проте така процедура була затяжною, оскільки організатори притонів навмисне могли подовгу обирати нове місце проживання задля того, щоб владнати справу хабарем, або спробою переховуватися від поліції в місті і знову відкрити притон на іншій вулиці²⁹⁹.

²⁹⁵ Говоров И. Проблема коррупции в российской полиции на рубеже XIX-XX вв. *Новейшая история России*, 1 (02), 2011. С. 127.

²⁹⁶ ДАКО. Ф. 2 оп. 40. Спр 54. Арк. 123.

²⁹⁷ Там само.

²⁹⁸ ДАКО. Ф. 2. Оп. 72. Спр. 547. Арк. 2-3.

²⁹⁹ ДАКО. Ф. 2. Оп. 40. Спр. 61. Арк. 30.

Після викриття незареєстрованих повій, які працювали в притонах чи самотійно займалися проституцією, їх оглядав лікар на наявність венеричних захворювань³⁰⁰. У разі хвороби жінок відправляли до місцевої лікарні, опісля відсилали в іншу губернію до родичів (якщо вони були) чи «надежной особы», яка брала відповідальність за те, що жінка не повернеться до проституції. Якщо таких осіб не знаходилося, то повій примусово відсила в спеціальні благодійні організації, які мали на меті «перевиховати» повій³⁰¹.

Як бачимо, покарання для власників таємних притонів були незначними, що дозволяло їм зловживати своїм становищем та знаходити способи уникнути адміністративної та кримінальної відповідальності. До цього додавалася загальноімперська криза поліції, яка проявлялася в некомпетентності та перевищенні повноважень. Тому через ці причини в місті існувала висока конфліктність між жителями вулиць та борделями. Адже знаючи про власну безкарність, власники борделів задля більших фінансових здобутків, в організації закладів орієнтувалися на те, щоб відвідувачі мали не тільки сексуальні послуги, а й змогли отримати інші враження, навіть якщо воно закінчувалося бійками. Тому ми можемо говорити, що попит на відвідування борделів пов'язаний ще й з бажанням чоловіків весело провести дозвілля, оскільки плата в закладах стягувалася лише за алкоголь та послуги повії. У такий спосіб перед нами постає своєрідна культура всередині борделів, яка пов'язана з постійно діючими «веселощами», галасом та бійками, які були не тільки подразниками для спокійного існування жителів вулиці, а становили загрозу їхньому життю. Додаючи до цього дитячу проституцію та її висвітлення в тодішній пресі; публічні будинки, таємні притони та проституція в цілому, сприймалася жителями міста як негативне явище від якого варто позбутися. Тому висока конфліктність в такому середовищі була неминучою.

³⁰⁰ ДАКО. Ф. 2. Оп. 72. Спр. 547. Арк. 3.

³⁰¹ ДАКО. Ф. 2. Оп. 40. Спр. 61. Арк. 29.

Висновки

Отже, розглянувши регламентацію проституції в Російській імперії, ми побачили, що її законодавці прагнули зменшити дане явище в міста, тому правила для організаторів публічних будинків були орієнтовані на те, щоби приховати їхнє заняття від містян задля уникнення «спокус». Щодо повій, які працювали самотійно, то їхнє становище було аналогічним. Окрім цього, держава мала на меті зменшити кількість хворих на венеричні захворювання, зокрема і сифіліс, тому основою регламентації проституції був лікарняний контроль повій, який здійснювався два рази на тиждень. Проте в київських реаліях того часу, регламентація була недієвою через низку чинників.

Перш за все, через брак коштів у Києві не було створено лікарняно-поліцейського нагляду – єдиної інстанції, яка б контролювала проституцію у місті. Натомість поліція та лікарі окремо мали виконувати свої повноваження і у більшості випадків зловживали своїм становищем. Дане положення справ свідчить й про те, що проституцію як на вищому, так і на нижчому рівнях міської влади не вважали нагальною проблемою. По-друге, статус легального публічного будинку чи бланкової повії, означав не тільки контроль з боку поліції та лікарів, а і з боку соціуму. Як ми переконалися з описаних справ, хоч причетні до проституції і поводитися зухвало у відношенні до навколишнього суспільства, проте саме жителі вулиць, які ставали свідками чисельних сутичок в легальних та нелегальних притонах, своєю наполегливістю у більшій мірі, ніж поліція, контролювали наявність та локалізацію проституції у місті. Адже порівняно з представниками влади, які отримували хабарі, кияни прагнули мирного співіснування у приватному просторі міста, що спонукало останніх відстоювати своє комфортне проживання. Враховуючи цей фактор, а також сексуальну культуру того часу, жителі міста змішували поняття притонів (які на офіційному рівні співвідносилися з нелегальною проституцією) та публічних будинків, що говорить нам про однозначне

визначення проституції у міському просторі як чужого, ворожого елемента. Що частково впливало на способи організації та локалізацію проституції.

Для того, щоб класифікувати таємну проституцію у місті, спершу ми розкрили значення «притону» у розумінні київської поліції, і у такий спосіб виділили «притон» у широкому та вузькому значенні. У ході дослідження ми змогли класифікувати борделі у Києві з їхніми відмінностями. Так, ми можемо виокремити наявні у місті публічні будинки; таємні притони, якими здебільшого були квартири; фіалкові заклади, котрі були ширмовими магазинами чи гастрономічними закладами; хипесні квартири, в яких основою заробітку було пограбування відвідувачів повій. Варто зазначити, що вище перераховані заклади могли існувати у змішаному вигляді, тобто публічні будинки, які мали дотримуватися встановленого для них регламенту нерідко зловживати крадіжками. Таким чином, організатори закладів орієнтувалися на прибуток не тільки від утримування повій. Проте, все ж таки, з огляду на поширеність хабарництва чинам поліції, можемо виснувати, що проституція була прибутковою справою, тому і основним способом заробітку власників закладів. З урахуванням приросту населення за рахунок селянок, неосвіченості жінок, які були готові на будь-яку роботу у місті, спосіб «вербування» у проституцію був типовим не тільки для Києва, а й для Російської імперії.

У такий спосіб, наприкінці XIX ст. керуючись загальноімперськими правилами, адміністрація почала витісняти публічні будинки на периферію міста, що було пов'язано із зростанням населення та конфліктністю у густозаселених районах Києва. Натомість через віддаленість борделів від епіцентру міського життя, їхні власниці в організації закладу намагалися наслідувати розважальні та гастрономічні місця у місті, щоб збільшити попит на послуги у будинку. Натомість ми можемо спостерігати тенденцію, коли таємні притони розташовувалися на центральних вулицях та в густозаселених районах з неоднорідним населенням, що було розраховано на більший фінансовий прибуток.

Список використаних джерел і літератури

Джерела

Неопубліковані

1. ДАКО Ф. 1 Оп. 32. Спр. 260 (Дело о закрытии меблированных комнат «Отель Бельгия» по подвальной ул. № 11, принадлежавших Зайцеву, 1915)
2. ДАКО Ф. 1. Оп. 34. Спр. 281 (По отношению Совета Больницы Кириловских заведений о розыске Блющановичевой, а также имущества и капиталов на положение недоимки за личение проститутки Марии Куликовой, 1884-1886)
3. ДАКО Ф. 1. Оп. 169. Спр. 844. (По ходатайству содержательниц Домов терпимости в Киеве Параскевы Дьячковой, Марии Бойковой и Вассы Крючковой об учреждении на их средства должности городского, 1912)
4. ДАКО. Ф. 1. Оп. 324. Спр. 40. (Годовой медицинский отчет за 1881 г.)
5. ДАКО Ф. 1. Оп. 335. Спр. 15 (Дело об обложении штрафом домовладелицы Лазаревой в г.Киеве, в доме которой находился притон, 1907)
6. ДАКО Ф. 2. Оп. 12 Спр. 267. (По донесению о том, что в гостинице Рига на Бессарабской площади в не узаконенное время собираются извозчики и производят безчинства, 1876)
7. ДАКО. Ф. 2. Оп. 15. Спр. 256. (О разврате происходящем в гостинице «Палестина»,1879)
8. ДАКО. Ф. 2 Оп. 40. Спр. 54. (О переводе существующих в г. Киеве домов терпимости с Ямской на Предславенскую улицу, 1904)
9. ДАКО. Ф. 2 Оп. 40. Спр. 61 (О тайной проституции, 1903)
10. ДАКО. Ф. 2. Оп. 53. Спр. 111 (О наложении административного взыскания на Глафиру Андрееву Елесееву за содержание тайного притона разврата, 1915)
11. ДАКО Ф. 2. Оп. 53. Спр. 166. (О высылке в Иркутскую губернию Евдокию Слызькой и Татьяны Козницкой за занятие проституцией, 1915)
12. ДАКО. Ф. 2 Оп. 53. Спр. 170 (О положении административного взыскания на мещанина Дувида Мешкова Гера, за нарушение в своей квартире непотребства, 1915)

13. ДАКО. Ф. 2 Оп. 68. Спр. 79. (по донесению Киевского Полицмейстера о порочном поведении крещеного из евреев Федора Бланка, который под видом фиалочного заведения содержит тайный притон разврата, 1902 – 1903)
14. ДАКО. Ф. 2 Оп. 72. Спр. 547 (О воспреещении жительства в г. Киеве и уезде: Марии Белецкой, Соломонида Пиндюровой, Лукерии Любицкой, Дарье Глодовской, Софье Трауш, Марии Михайловой, Акулин Литвиновой и Пелаги Репренцево, за содержание тайных притонов разврата, 1906)
15. ДАКО. Ф. 2. Оп. 215. Спр. 232. (По ходотайству Директора Киевской гимназии, о переводе из Ямской улицы в другую местность домов терпимости, 1899)

Опубліковані

1. Бабилов К. И. Проституция в России // Пушкарёва Н. Л., Бессмертных Л. В. «А се грехи злые, смертные...». Москва: Ладомир, 2004. С. 507-542.
2. Бублик В. Путеводитель по Киеву и его окрестностям с адресным отделом, планом и фототипическими видами Киева. Киев: Фото-лито-типография С.В. Кульженко, 1890. 440 с.
3. Елистратов А. О прикреплении женщины к проституции. Казань: Типография Имперского Университета, 1903. 399 с.
4. Захарченко М. Киев теперь и прежде. Киев: Паровое лито-типографское заведение С. В. Кульженко, 1888. IV, 290, XVI с.
5. Инструкции врачам для особых поручений. // «А се грехи злые, смертные...». Москва, 2004. С. 650-657.
6. Карманный иллюстрированный путеводитель по г. Киеву и его окрестностям. Киев: Изд. С. М. Богуславского, 1906. –136 с.
7. Кузнецов М. Проституция и сифилис в России. – СПб: Типография В. С. Балашева, 1871. 347 с.
8. Куприн А. Яма. СПб: Азбука-Аттикус, 2016. С. 284.
9. Ломброзо Ч. Женщина преступница и проститутка. Чебоксары: АВАН-И, 1994. 216 с.

10. Сабинин А. Х. Проституция. Глава VIII // Пушкарёва Н. Л., Бессмертных Л. В. «А се грехи злые, смертные...». Москва, 2004. С. 677-688.
11. Покровская М. Врачебно-полицейский надзор за проституцией способствует вырождению народа. // Пушкарёва Н. Л., Бессмертных Л. В. «А се грехи злые, смертные...». Москва: Научно-издательский центр «Ладомир», 2004. С. 688-723.
12. Положение Комитета Министров. – О учреждении в С. Петербурге особой женской больницы и врачебно-полицейского Комитета (8 октября 1843). // Полное собрание законов Российской империи. Собрание (1825 – 1881). – Санкт-Петербург, 1830 – 1885. – Т. 18 (1843 г.) – Ч. 1 (законы № 16404 – 17471). – № 17213.
13. Правила для содержательниц домов терпимости // «А се грехи злые, смертные...». Москва, 2004. С. 641-650.
14. Труды Первого Всероссийского Съезда по борьбе с торгом женщинами и его причинами, происходившего в С.-Петербурге с 21 по 25 апреля 1910 года. СПб, 1912. Т. 1. 341 с.
15. Труды Первого Всероссийского Съезда по борьбе с торгом женщинами и его причинами, происходившего в С.-Петербурге с 21 по 25 апреля 1910 года. СПб, 1912. Т. 2. 298 с.
16. Шашков С. История русской женщины. С.-Петербург: Типография А. С. Суворина., 1879. 352 с.

Періодика

1. Б.а. "Артист" эмира бухарского. *Русское слово*. 1912. 3 сентября.
2. Б.а. Борьба с порнографией. *Московские ведомости*. 1912. 24 апреля.
3. Б.а. Действия администрации. *Русское слово*. 1908. 10 ноября.
4. Б.а. За порнографию. *Утро*. 1914. 6 июня.
5. Б.а. Порнограф. *Московская газета*. 1912. 15 апреля.
6. Б.а. Ресторан с «ханжой». *Вечерняя газета*. 1915. 26 января.
7. Б.а. «Секретный» товар. *Голос Москвы*. 1909. 23 ноября.
8. Б.а. Слухи и факты. *Одесский листок*. 1912. 10 сентября.

9. Б.а. Фабрика порнографии. *Русское слово*. 1908. 5 Июля.

10.Б. а. Царицын. *Одесский листок*. 1911. 3 ноября.

Література

Монографії

1. Арьес Ф. Человек перед лицом смерти. Москва: Прогресс-академия, 1992. 526 с.
2. Блох И. История проституции. Ростов-на-Дону: Дон, 1994. 320 с.
3. Гирич І. Історичний путівник по Києву. Український Київ ХІХ - поч. ХХ ст.: культурологічний есей. Київ: Українські пропілеї, 2016. 710 с.
4. Глинський І. Девиантность и социальный контроль в России (ХІХ-ХХ вв.). Санкт-Петербург: Алетлея, 2000. 384 с.
5. Гуржій І. Купецтво Києва та Київщини ХVІІ–ХІХ ст. Київ: Інститут історії України НАН України, 2013. 284 с.
6. Энгельштейн Л. Ключи счастья: секс и поиски путей обновления России на рубеже ХІХ-ХХ веков. Москва: ТЕРРА, 1996. 572 с.
7. Засосов Д., Пызин. В. Повседневная жизнь Петербурга на рубеже ХІХ-ХХ веков. Москва: Молодая гвардия, 2003. 273 с.
8. Карповець М. Місто як світ людського буття. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. 258 с.
9. Кон И. Клубничка на березке: Сексуальная культура в России. Москва: Время, 2010. 608 с.
10. Лебина Н., Шарковский М. Проституция в Петербурге: 40-е гг. ХІХ в. - 40-е гг. ХХ в. Москва: Прогресс-Академия, 1994. 62 с.
- 11.Макаров А. Хрещатик. Культурологічний путівник. Київ: Амадей, 1997. 160 с.
- 12.Миронов Б. Социальная история России периода империи (VХІІІ-ХХ в.). Санкт-Петербург: «Дмитрий Буланин», 2000. Т. 2. 568 с.
- 13.Мюшамбле Р. Оргазм і Захід. Київ: Темпора, 2011. 442 с.

- 14.Рибаків М. Невідомі та маловідомі сторінки Історії Києва. Київ: «Кий», 1997. 374 с.
- 15.Штрэншис М. Всемирная история всемирной проституции. Ростов-на-Дону: Феникс, 2005. 285 с.
- 16.Bell S. Reading, writing, and rewriting the prostitute body. Indiana University Press, 1994. 229 p.
- 17.George L. Mosse. Image of Man. The Creation of Modern Masculinity. New York: Oxford University Press, 1996. 232 p.
- 18.Hamm M. Kiev. A Portrait. 1800-1917. Princeton: Princeton University Press, 1993. 304 p.
- 19.Marchand H. L. The erotic history of France an Including a History of its Erotic Literature. New York: The Panurge Press, In c. Prin ted in U. S . A, 1933. 290 p.

Дисертації

1. Барков І. В. Інститут проституції в містах південної України в 1843 – 1914 рр.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2018. 216 с.

Статті

1. Белова А. Четыре возраста женщины: повседневная жизнь русской провинциальной дворянки XVIII-середины XIX в. *Вестник культурологии*. 2010. № 4. С. 133-142.
2. Говоров И. Проблема коррупции в российской полиции на рубеже XIX-XX вв. *Новейшая история России*. 2011. № 1 (02). С. 122-140.
3. Зюбан Н. Государственная регламентация занятий проституцией в Российской империи: середина XIX столетия 1917 г. *Ученые записки. Электронный научный журнал Курского государственного университета*. 2008. № 2. С. 1-4.
4. Зюбан Н. Российские дома терпимости: середина XIX столетия 1917 г. *Ученые записки. Электронный научный журнал Курского государственного университета*. № 3 (19), 2011. С. 1-6.

5. Исса Т. Роль частных дворянских лазаретов в организации медицинской помощи подчас Первой мировой войны. *Исторические студии общественного прогресса*. 2014. № 1. С. 18-22.
6. Левчук О. Дозволя в повсякденном житті киян початку ХХ ст. (за матеріалами місцевих газет). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2017. № 48. С. 237-241.
7. Маєрчик М. Дошлюбні інтимні стосунки серед молоді в селах і містах Східної та Центральної України на початку ХХ століття. *Україна Модерна*. 2010. № 6 (17). С. 101-112.
8. Малышева С. Профессионалки, «арфистки», «любовельницы»: проститутки в российском провинциальном городе второй половины XIX начала XX вв. *Клио*. 2012. № 3 (63). С. 1-28.
9. Молчанов В. Життєвий рівень населення м. Києва у другій половині ХІХ ст. *Проблеми історії України ХІХ–початку ХХ ст. Київ*. 2015. № 24. С. 56-80.
10. Мартыненко Н. Российское общество в борьбе с проституцией (начало XX в.). *Известия Уральского государственного университета. Сер. 2, Гуманитарные науки*. 2008. N 59, вып. 16. С. 54-69.
11. Попельницька О. Історична топографія Київських Липок за картографічними та писемними джерелами ХVІІІ–початку ХХ ст. *Історико-географічні дослідження в Україні*. 2004. № 4. С. 75-102.
12. Посохов І. Студенти університетів Російської імперії ХІХ–початку ХХ ст. і місцеве суспільство. *Історичний архів. Наукові студії*. 2010. № 18/19. С. 38-43.
13. Симонова С. Образ блудницы в феминистической беллетристике начала XX в. *Новый филологический вестник*. 2016. №2 (37). С. 86-97.
14. Lamarce M. Gender and the legal order in Imperial Russia. *Crime, History and Societies*. 1999. № 3. С. 326-343.

Довідкова література

1. Макаров А. Малая энциклопедия киевской старины. Київ: Довіра, 2005. 564 с. 558.

Додаток 1

Приметы:

летá
волосы
рот
глаза
лицо
нос

Особые приметы:

Вид, по которому живет, и на какой срок, год, месяц и число выдан билет.

Число лет и место жительства.

Отметка полиции о месте жительства			
Год, месяц и число	Что оказа- лось по освиде- тельство- ванию	Год, месяц и число	Что оказа- лось по освиде- тельство- ванию

Время освиде- тельствования и состояние здоровья	Время освиде- тельствования и состояние здоровья

Рекомендації лікарям, щодо вигляду медичного бланку для повій, який було затверджено у 1843 р.

Джерело: Инструкции врачам для особых поручений. // «А се грехи злые, смертные...». Москва, 2004. С. 637.

Додаток 2

Медичний білет 1:

Медичний

Замѣнительный билетъ
и
СМОТРОВАЯ КНИЖКА
№ *1802*

Выдана *А. С. С.*

Настоящий замѣнительный билетъ выданъ
проституткѣ *Иванова*
Евдокия Михайловна
прибита Каванский ул.
Свижского уезда, в.
Удманский уезд, сел.
Нижнего Чума

„20“ лѣтъ, на проживаніе въ Ниже-
городской арматурѣ и Нижнемъ-Новгородѣ по
18 число *июня* мѣсяца 1905 года,
взаимнѣ подлиннаго ея вида, выданнаго ей
изъ *Нижнего-Чума* *Чума*
или Бров.

за № *468* каковой видъ хранится въ
канцеляріи Г. Поліціймейстера. По полу-
ченіи, настоящий билетъ она обязана пре-
дъявить тотчасъ въ мѣстный полицейскій уча-
стокъ для прописки *или*
„19“ дня 1904 г.

За Поліціймейстера *П. С. С.*

14) Четвертая часть дохода остается на рукахъ
у публичной женщины и она этими деньгами
сама располагаетъ. Содержательница не вправе
требовать, чтобы предметы прихоти и роскоши
женщины, у ней находящіеся, непременно поку-
пали у нея.

15) Публичныя женщины могутъ оставлять дома
терпимости во всякое время. Дежурныя претензіи
содержательницъ на женщинъ не служатъ пре-
пятствіемъ къ оставленію послѣдними домовъ
терпимости. Претензіи по счетамъ между прости-
тутками и содержательницами подлежатъ разби-
рательству только на основаніи общихъ судеб-
ныхъ постановленій.

16) Все сдѣланное содержательницею для пу-
бличной женщины платье, бѣлье, обувь и т. п.
остается собственностью женщины, если она про-
была въ домѣ терпимости не менѣе года; но если
она оставитъ домъ раньше сего срока, то содержа-
тельница обязана возратить ей только тѣ вещи,
которыя она принесла съ собою и которыя дол-
жны быть записаны содержательницею въ кни-
гу.

ОТМѢТКА ВРАЧА.

С. С. С.

19 *Врачъ* *С. С. С.*

Август

12. Здор. С. С. С.

16. Здор. С. С. С.

19. Здор. С. С. С.

23. Здор. С. С. С.

19) Содержательница не имеет права требовать от женщины, находящейся у нее на дому, платежа больше трех четвертей получаемого ее последним доходом и за это она должна давать ей, сообразно средствам, барды, повышение окладов и вознаграждение, ситий и здоровый едой, необходимое белье, платки, бахмыки и в общем то, что нужно для существования и что не составляет предмета прихода или расхода.

Медицинний білет 3:

18

МЕДИЦИНСКИЙ БИЛЕТЪ № 1278

Предъявительница сего *Мендикъ, Юлия*
Новоангелопольская купчиха

Лѣтъ *26* Глаза *с*
 Ростъ *ср* Брови *с*
 Лице *ч* Носъ *с*
 Ротъ *ч* Подбородокъ *ч*
 Волосы *с* Особ. примѣты:

Билетъ этотъ выданъ по *Мем. № 872* *губерн.*
Дукинъ ср. по 13 Октября 1875
 явшемуся въ Комитетъ *Винновъ 23* дня 1875 года.

Инспекторъ *Дукинъ*

Отмѣтна полиціи о мѣстѣ жительства:

Части, Уч.,	Части, Уч.,
по <i>Волковъ</i> д. № <i>5</i>	по <i>ул. д. №</i>
Проставъ <i>Мендикъ</i>	Проставъ
Части, Уч.,	Части, Уч.,
по <i>ул. д. №</i>	по <i>ул. д. №</i>
, кв. №	, кв. №
Проставъ	Проставъ

Большинныя пошлины 60 коп. внесены въ *44* *губерн. Сп. Сл. Сл. Сл.*
Мендикъ *Зинченко* *Октябрь 1875* года.

Дѣлопроизводитель *Приставъ*

Різні вигляди «Жовтого білету» в губернських містах.

Джерело: https://pikabu.ru/story/prostitutsiya_v_tsarskoy_rossii_5153818 , (дата звернення: 12.05.2021)

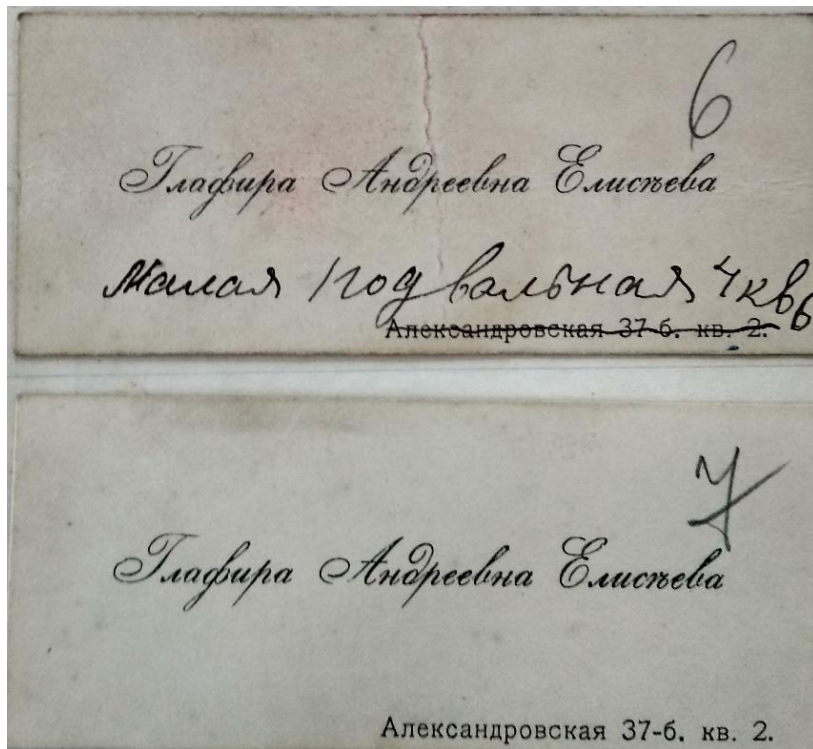
Додаток 3

Число наиболее важных зафиксированных полицией преступлений в 1846—1913 гг. (в среднем в год, тыс.)						
Вид преступлений	1846— 1857 гг.*	1874— 1883 гг.**	1884— 1893 гг.**	1899— 1905 гг.**	1906— 1908 гг.**	1909— 1913 гг.**
Против общественного и государственного порядка	75.6	13.2	16.6	23.3	56.2	55.4
религиозные	6.8	1.0	1.6	1.4	1.5	5.2
государственные	0.01	---	---	2.0	2.9	2.3
служебные	7.4	2.0	4.0	6.2	9.2	14.1
против порядка управления	14.4	3.3	3.8	9.9	13.1	22.1
против государственной собственности и прочие	47.0	6.9	7.2	3.8	29.5	11.7
Против личности	10.5	22.4	32.3	153.8	134.3	149.2
убийства	4.2	3.8	5.2	19.8	35.0	32.6
сексуальные преступления	0.6	1.8	3.1	9.7	10.8	14.4
телесные повреждения	1.7	7.5	12.9	68.2	50.0	44.9
прочие	4.0	9.3	11.1	56.1	38.5	57.3
Против собственности частных лиц	23.5	57.5	40.8	136.0	208.7	245.5
грабеж, разбой	1.6	12.3	14.1	44.8	84.4	73.1
кража	18.6	41.9	23.1	82.4	112.4	151.2
мошенничество и др.	3.3	3.3	3.6	8.8	11.9	21.2
Итого против частных лиц	34.0	79.9	73.1	289.8	343.0	394.7
Всего	109.6	93.1	89.7	313.1	399.2	450.1

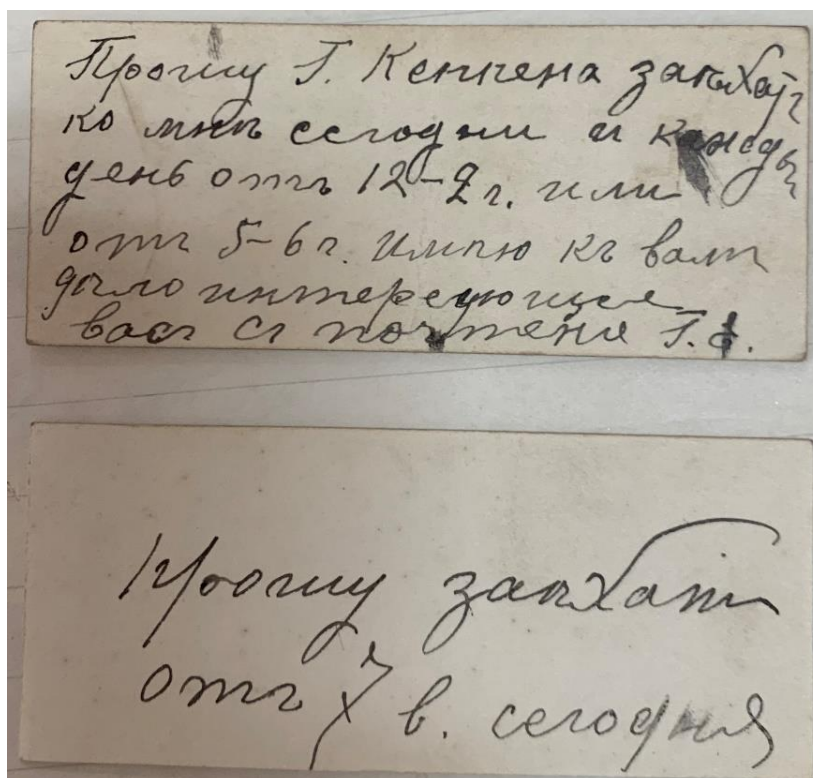
Динаміка рівня злочинності у містах Російської імперії.

Джерело: Миронов Б. Социальная история России периода империи (VXIII-XX в.) – Санкт-Петербург, 2000. Т. 2. С. 90.

Додаток 4

Перша сторона візитних карток, які власниця притону надсилала прибулим до Києва чоловікам, що тимчасово проживали в готелях.

Друга сторона.

Джерело: ДАКО Ф 2. Оп. 53. Спр. 111. Арк.

Додаток 5

Будинок на Ямській вулиці, в якому розміщувався публічний будинок.

Джерело: <https://oldkiev.top/yams/yams.html?x=159&y=129> , (дата звернення: 13.05.2021.)

Додаток 6

Четверта гімназія на Великій Васильківській, 98.

Джерело: <https://oldkiev.top/krasn/index.html?x=119&y=91> , (дата звернення: 14.05.2021)

Додаток 7

Родъ занятій больныхъ былъ слѣдующій:

М у ж ч и н ы :		
Фабричныхъ	212.	Молотобойщиковъ 9.
Трактирщиковъ	54.	Обручниковъ 4.
Поваровъ	8.	Музыкантовъ 1.
Хлѣбниковъ	20.	Переплетчиковъ 4.
Кондитеровъ	5.	Перчаточниковъ 1.
Колбасниковъ	1.	Сусальщиковъ и позолотчиковъ 6.
Пирожниковъ	2.	Бахромщиковъ 1.
Кабачниковъ	4.	Пастуховъ 1.
Дворниковъ	44.	Граверовъ и рѣзчиковъ . . 4.
Лакеевъ	15.	Картузиновъ 9.
Кучеровъ и извозчиковъ .	34.	Драпировщиковъ 3.
Садовниковъ и огородниковъ	8.	Серебренниковъ и бриллиантниковъ 8.
Разнощиковъ	5.	Матрасниковъ 1.
Торговцевъ	31.	Портупейщиковъ 3.
Корридорныхъ	9.	Банщиковъ 5.
Полотеровъ	3.	Типографовъ и литографовъ 11.
Цырюльниковъ	5.	Инструментальщиковъ . . . 3.
Портныхъ	52.	Кондукторовъ 3.
Вашмачниковъ и сапожниковъ	61.	Свѣчниковъ 2.
Кожевниковъ	3.	Шарманщиковъ 1.
Столяровъ и полировщиковъ	21.	Лаборантовъ 1.
Ламповщиковъ	3.	Красильщиковъ 3.
Котельщиковъ	7.	Кровельщиковъ 3.
Каменьщиковъ	2.	Штукатуровъ 2.
Кузнецовъ и каретниковъ .	20.	Маркеровъ 2.
Артельщиковъ	4.	Футлярщиковъ 5.
Токарей	3.	Печниковъ 4.
Табачниковъ	8.	Гончаровъ 2.
Слесарей и мѣдниковъ . .	33.	Шорниковъ 4.
Оптиковъ	1.	Зонтичниковъ 1.
Скорняковъ	4.	Лѣщиковъ 1.
Машинистовъ и часовщиковъ	6.	Конторщиковъ 1.
Плотниковъ	7.	Чернорабочихъ 89.
Маларовъ	10.	<hr/>
		903.
Ж е н щ и н ы :		
Фабричныхъ	67.	Вѣловеевъ 11.
Кухарокъ	129.	Портныхъ 9.
Горничныхъ	58.	Модистокъ 4.
Нянекъ	2.	Бахромщицъ 3.
Кормилицъ	1.	Вашмачницъ 2.
Прачекъ	9.	Перчаточницъ 1.
Чернорабочихъ	41.	<hr/>
Торговокъ	2.	339.

Статистика хворих на сифіліс у Москві, 1869 р.

Джерело: Кузнецов М. Проституція и сифилис в России. С.-Петербург, 1871. С. 236.

Додаток 8

Джерело: ДАКО. Ф. 2. Спр. 40. Спр. 54. Арк. 19-22.

Додаток 9

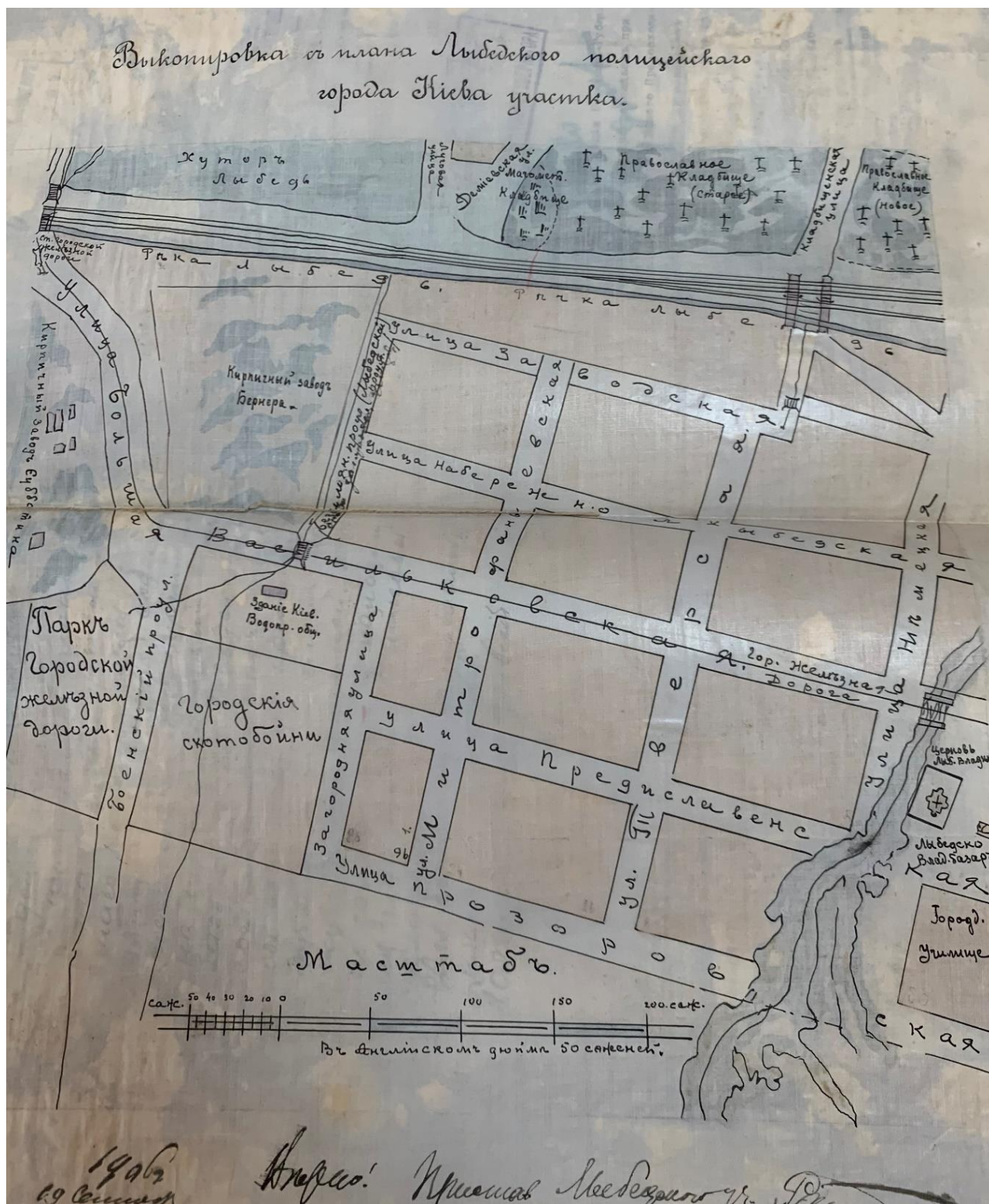
Велика Васильківська і Хрещатик у 1910 р.

Початок Великої Васильківської від Бессарабської площ

Джерело: <https://oldkyiv.top/krasn/index.html?x=162&y=97> , (дата звернення: 9.05.2021).

Додаток 10

Частина Либідського району.

Джерело: ДАКО Ф. 2. Оп. 40. Спр. 54. Арк. 163.

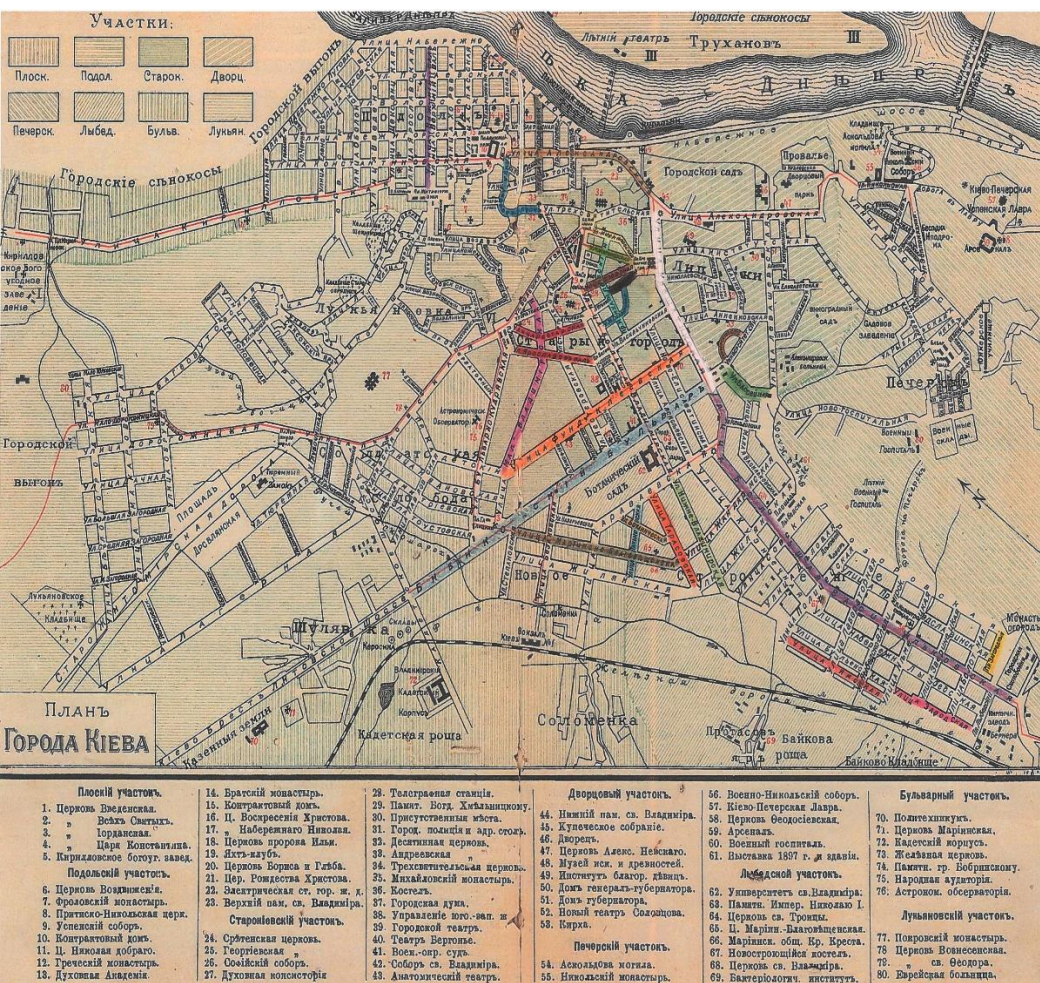
Додаток 11

Вулиця Мала Житомирська у 1910 р.

Джерело: <https://oldkiev.top/mal-gitomir/mal-gitomir.html?x=64&y=139> , (дата звернення: 14.05.2021)

Додаток 12

- вул. Андріївська
- Андріївський спуск
- вул. Басейна
- вул. Борщагівська
- вул. Ботанічна
- Бібіковський бульвар
- вул. Велика Васильківська
- вул. Велика Підвальна
- вул. Заводська
- пр. Загородній
- вул. Мала Володимирська
- вул. Мала Житомирська
- вул. Марії Благовіщенської
- вул. Михайлівська
- вул. Мала Підвальна
- вул. Нижній Вал
- вул. Нижньо Володимирська
- вул. Олександрівська
- вул. Панківська
- вул. Рейтарська
- вул. Софіївська
- вул. Тарасівська
- вул. Фундуклеївська
- пр. Хрещатицький
- вул. Ямська
- вул. Хрещатик

Вулиці, на яких розміщувалися легальні та нелегальні борделі. План міста станом на 1900 р.

Джерело: <https://kyivpastfuture.com.ua/mapa-kyieva/> , (дата звернення 23.05.2021). На базі архівних свідчень було додано легенду з вулицями, на яких розміщувалися борделі; де проживали повії та шукали клієнтів.

Додаток 13

Порнографічна фотокартка 1:

Порнографічна картка з віршами 2:

Приклади порнографічних карток.

Джерело: <https://antennadaily.ru/2018/02/03/prostitutes/> , (дата звернення: 14.05.2021) ; <https://horstveps.livejournal.com/30788.html> , (дата звернення: 13.05.2021)

Додаток 14

Торгівля біля фонтану Самсона на Подолі.

Джерело: <https://oldkiev.top/kontr/samson/index.html?x=102&y=156>, (дата звернення: 13.05.2021)

Додаток 15

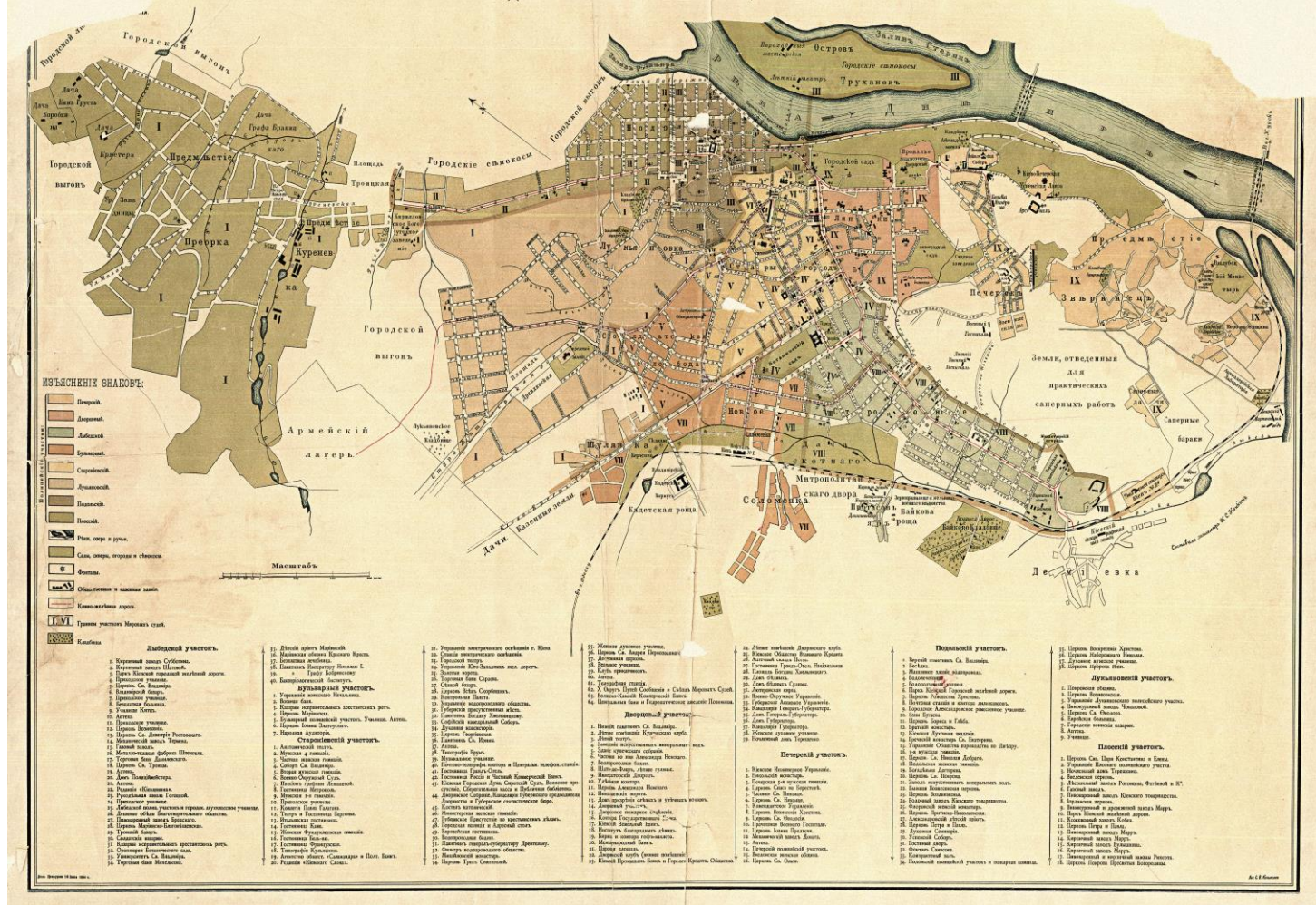
Вулиця Андріївська у 1890 р.

Джерело: <https://oldkiev.top/andreevska/index.html?x=94&y=134> , (дата звернення 14.05.2021)

Додаток 16

ПЛАНЪ Г. КІЕВА СЪ ПРЕДМѢСТІЯ

Издание С. В. КУЛЬЖЕНКО, въ Кіевѣ.

Карта Києва з легендою та позначенням промислових, освітніх місць 1894 р.

Джерело: <http://semiletov.org/kievograd/maps/1894-kuljenko-04.png> , (дата звертання: 14. 05. 2021)

Додаток 17

Київські неповнолітні повії. Фотографію зроблено розшукувальною поліцією, початок XX ст.

Джерело: ДАКО Ф. 2. Оп. 40. Спр. 61. Арк. 85.